

**GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE**

GROTESKA KVINNOR OCH ICKE-MÄN

**OM UNGDOMARS FÖRESTÄLLNINGAR KRING DEFINITIONER AV OFFER OCH
FÖRÖVARE I VÅLDTÄKTSSITUATIONER**

SOCIONOMPROGRAMMET

C-UPPSATS

HT 2010

ELLINOR ERIKSSON OCH KERSTIN JENSEN

HANDLEDARE: PIERRE ENGSTRÖM

Abstract

Title: Grotesque women and non-men – about youth's conceptions in defining victims and perpetrators in rape situations [translated title]

Authors: Ellinor Eriksson, Kerstin Jensen

Key words: Rape, Victims, Perpetrators, Heteronormativity, Hegemonic Masculinity, Youths, Men

Year: Fall semester 2010

Method: Grounded Theory and Discourse Analysis

Theory: Queer Theory

The aim of this essay was trying to find youth's conceptions in describing and defining rape. More specific is the penetrating aim to reach definitions about the male rape victim and the female rape perpetrator. Rape is referred to as an act of violence and often described in the media, but "only" then with the male perpetrator and the female victim. It is therefore interesting to study youth's conceptions about the crime, as it has been studied before, most commonly with a heteronormative perspective. Method chosen for the study is focus groups.

The analyze, made by Grounded Theory and thereafter Discourse Analysis, show that the young informants are aware of the male rape victim and female rape perpetrator, as they in the beginning of each interview session declare any individual is a possible victim, as well as perpetrator. The informants' explanations later change, though, regarding definitions about who is who in the rape situation. The male rape victim is defined as a "weak" individual, who is "supposed" to be able to defend himself. If the male victim defines himself as a homosexual, and the perpetrator is a male, he is no longer to be considered as a victim, as he is expected to enjoy sexual intercourse with another man. The male victim is, in all meanings, to be considered as a "non-man".

The female perpetrator is, if she is young and attractive, not to be defined as a possible perpetrator, as the male victim is assumed to enjoy the heterosexual act of sexual intercourse. If the victim is a woman she "should" be able to defend herself. The actual female perpetrator is defined as "grotesque", as she "has to be" old, ugly and suffer from some form of mental disorder. The female perpetrator is also defined from the heterosexual norm that says that she, in the act of sexual violence, becomes a "non-man".

The definition that declares rape is also dependent upon the situation that precedes the assault. In comparison to twelve year earlier research findings, the results are to be considered a change in youth's way of expressing the concept of rape.

Sammanfattning

Titel: Groteska kvinnor och Icke-män – om ungdomars föreställningar kring definitioner av offer och förövare i våldtäktssituationer

Författare: Ellinor Eriksson, Kerstin Jensen

Nyckelord: Våldtäkt, Offer, Förövare, Heteronormativitet, Hegemonisk maskulinitet, Ungdomar

År: Höstterminen 2010

Metod: Grounded Theory, Diskursanalys

Teori: Queerteori

Studien avsåg att undersöka ungdomars definitioner och föreställningar kring våldtäkt. Huvudsyftet var att se hur ungdomarna talade om det manliga våldtäktsoffret och den kvinnliga förövaren.

Våldtäkt beskrivs som varande ett våldsbrott och refereras ofta till i medierna, främst med den manliga förövaren och det kvinnliga offret som utgångspunkt. Då ungdomars föreställningar kring begreppet våldtäkt tidigare undersökts, där med en heteronormativ utgångspunkt, är det av intresse att införliva också andra aspekter kring ämnet.

Metod för insamlandet av empiri var fokusgrupper, där analysen, utförd med Grounded Theory och sedan Diskursanalys, sedermera påvisar att de unga informanterna är medvetna om det manliga våldtäktsoffret och den kvinnliga våldtäktsförövaren. I inledningsskedet av varje intervju-session förklaras alla individer som varande möjliga offer eller förövare. Uppfattningarna förändras dock när diskussionen kommer att behandla vem som är vem, avseende offer och förövare i våldtäktssituationen.

Det manliga våldtäktsoffret definieras som "svagt", då han "förväntas" fysiskt kunna försvara sig själv. Om det manliga offret definierar sig själv som homosexuell, och förövaren är man, är han ej längre att anse som offer, då han förväntas njuta av all form av sexuellt umgänge med andra män. Han är också, via sin sexuella orientering, att definiera som "mindre man". Det manliga offret blir således, ur alla definitioner, förklarad som en "icke-man".

Den kvinnliga förövaren är, om hon är ung och attraktiv, inte att betrakta som en möjlig förövare, då det manliga offret förväntas uppskatta situationen och det heterosexuella umgänget. Om offret här är en kvinna, "förväntas" hon fysiskt kunna försvara sig själv. Den möjliga kvinnliga förövaren förklaras således som "grotesk", då hon "måste vara" äldre, oattraktiv samt lida av någon form av sinnesstörning. Den kvinnliga förövaren är vidare definierad utifrån en heterosexuell norm vilken förklarar även henne som en "icke-man".

Våldtäktsdefinitionen är också avhängig situationen som föregick övergreppet. I jämförelse med tidigare forskning är resultaten att anse som en förändring i ungdomars föreställningar kring våldtäktsbegreppet.

Innehållsförteckning

Förord.....	1
1. Inledning.....	2
1.1 Kön och genus.....	2
1.2 Heteronormativitet	3
1.3 Hegemonisk maskulinitet.....	3
1.4 Queerteori	3
<i>Förförståelse</i>	4
2. Syfte och frågeställningar.....	5
2.1 Syfte	5
2.2 Frågeställning.....	6
2.3 Avgränsning	6
3. Tidigare forskning	7
<i>Litteraturinsamling</i>	7
<i>Databaser</i>	7
<i>Utgångspunkt och primära källor</i>	8
3.1 "Liksom våldtäkt, typ... - Om ungdomars förståelse av våldtäkt".....	8
3.2 "Men du har ju blivit våldtagen: Om våldtagna mäns ordlöshet".....	10
3.3 Sammanfattning av tidigare forskning.....	13
4. Metod.....	14
4.1 Val av metod	14
4.2 Inhämtande av empiri	15
4.2.1 <i>Fokusgruppsintervjuer</i>	16
4.3 Analysförfarande	20
4.3.1 <i>Grounded Theory</i>	21
4.3.2 <i>Kritisk Diskursanalys</i>	21
4.4 Metodologiska reflektioner	23
4.4.1 <i>Etiska överväganden</i>	23
4.4.2 <i>Reliabilitet</i>	24
4.4.3 <i>Validitet</i>	24
4.4.4 <i>Generaliserbarhet</i>	25

5. Resultat och analys	26
5.1 Penetrationens betydelse	26
5.2 "Den groteska kvinnan".....	27
5.3 "Riktiga män är varken bögar eller offer".....	29
5.4 Betydelsen av person och situation	30
5.5 Resultatsammanfattning	32
6. Slutdiskussion	34
6.1 Förslag till vidare forskning	36
<i>Slutord</i>	36
7. Referenser	37
7.1 Tryckta källor	37
7.2 Forskningsartiklar	39
7.3 Elektroniska källor	40
7.4 Fokusgruppsintervjuer	40
8. Bilagor	41
<i>Bilaga 1 Intervjuguide</i>	41
<i>Bilaga 2 Följebrev till respondenten</i>	42
<i>Bilaga 3 Mailförfrågan</i>	44
<i>Bilaga 4 Diskussionsmatris</i>	45
<i>Bilaga 5 Kategorisering av empiri</i>	46
<i>Bilaga 6 Korrelations- och motsatsförhållanden</i>	48

Förord

Vi vill inleda med att tacka våra två kurskamrater samt vår gemensamma vän, vilka alla hjälpte oss att hitta informanter till vår undersökning. Vi vill också tacka informanterna själva, då deras deltagande i sig, samt deras vilja att erbjuda intressanta och givande diskussioner varit ovärderliga för oss. Ett speciellt tack till vår ”nyckelinformant” som ordnade hela två fokusgrupper åt oss på egen hand.

Sist, men definitivt inte minst, vill vi även tacka vår handledare Pierre Engström för goda råd och vägledning.

Utan Er alla hade inte vår uppsats kunnat bli vad den är idag.

Tack!

1. Inledning

”Ifall en kille skulle ha blivit våldtagen av en tjej, jag skulle mer... gratulera honom, faktiskt. Och jag hade ju inte trott att han skulle få några besvärliga men efter det, men... Medan om han hade blivit våldtagen av en kille, så hade man mer vart så här: fan, men hur gick det med dig?”¹

Manliga våldtäktsoffer, finns de?

Enligt vår respondent ”Olle” ovan, så gör de uppenbarligen det. Likt det manliga offret är också den kvinnliga förövaren närvarande i hans diskussion.

Den stora skillnaden här är dock att den senare definitionen tenderar att göra våldtäktsbegreppet otydligt och nästintill oidentifierbart. Vid sexuella övergrepp utförda av en man på en annan man är ”Olles” förståelse glasklar och våldtäktens vara eller icke vara är tydligt definierad. Om hans vän å andra sidan skulle bli våldtagen av en kvinna skulle ”Olle”... gratulera honom?

Är det då verkligen en våldtäkt han talar om, eller är det någonting annat?

1.1 Kön och genus

Inom den feministiska forskningen fick begreppet kön tidigare definiera biologiska, visualiserbara attribut hos den enskilde individen, medan begreppet genus använts för att beskriva den sociala aspekt ur vilken manligt och kvinnligt ansågs vara konstruerade. Judith Butler kritiserar denna uppdelning och hävdar att den genom sin existens återskapar ett särskiljande av könen, som om vore de ur alla aspekter av naturen givna.² Butlers definition blir istället att idéerna kring kön är skapade ur ett socialt sammanhang, och att det biologiska könet som det definierats genom historien, då egentligen är en socialt konstruerad uppfattning och därför inte en definitiv sanning. Kön kan därigenom förklaras vara skapat i en process, där den vidare definitionen blir att kön konstitueras på olika sätt avhängigt vilken arena individen befinner sig på.³

¹ Fokusgruppsintervju III, ”blandad grupp”

² Fanny Ambjörnsson, *Vad är queer?* (Natur och kultur: Stockholm, 2006)

³ Stina Jeffner, *Liksom våldtäkt, typ: om ungdomars förståelse av våldtäkt* (Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige (ROKS): Stockholm, 1998)

1.2 Heteronormativitet

Begreppet heteronormativitet är sprunget ur queerteori, vilken beskrivs som varande ett samlingsnamn för olika perspektiv på kultur, samhälle och identitet. Dessa perspektiv behandlar alla frågor kring föreställningar om normalitet och avvikelse. Mer specifikt är definitionen av heteronormativitet baserad på normer kring genus och sexualitet, varför den avser att behandla den normerande heterosexualiteten. Queerteori utgår från att heterosexualitet är kulturellt, socialt och historiskt betingad, till skillnad från tidigare forskning kring sexualitet. Queerteori uppfattar inte heterosexualiteten som given, utan söker istället förklara dess uppkomst, hur den upprätthålls samt hur dess faktiska funktion ter sig. Med heteronormativitet menas alltså de institutioner, lagar, strukturer, relationer och handlingar vilka upprätthåller heterosexualitet som varande någonting definitivt och givet. Heterosexualitet erbjuder därför och således en påbjuden beteendeförklaring och ett levnadssätt som varande det ”rätta” och därigenom det mest positiva för individen. Här inkluderas inte den enskilda individens sexuella handlingar, utan istället det system som talar om för individen att ”valet” av heterosexualitet skulle vara det premierade sättet att leva.⁴ Med heterosexuell menas den person som av njutning och utan avsikt att alstra några barn har sexuellt umgänge med en individ av motsatt kön.⁵

1.3 Hegemonisk maskulinitet

Forskning kring män, även kallat mansforskning har sin utgångspunkt i sin motsats kvinnoforskningen och avser att problematisera begreppet manlighet samt relationen mellan manligt och kvinnligt. Robert William (Raewyn) Connell beskriver maskulinitet som konstruerat och ständigt pågående. Den hegemoniska maskuliniteten förklaras vara den av dagens samhälle och i den västerländska kulturen konstruerade idealbilden av manlighet. I relation till denna definieras vidare alla kvinnligheter samt de manligheter som inte förefaller passa in, varför alla ur det heterosexuellt grundade perspektivet avvikande sexualiteter utesluts och marginaliseras.

Hegemonisk maskulinitet förklaras inte vara någonting konstant, och därtill hela tiden avhängigt de marginaliserade grupper ur vilken denna tillåts existera.⁶

1.4 Queerteori

Queerteori är en teori om sexualitet och normalitet. Den används ibland som en paraplybeteckning för att förklara HBT - grupper (Hetero- Bi- Transsexuella) och ibland

⁴ Ambjörnsson (2006), Jeffner (1998)

⁵ Ambjörnsson (2006)

⁶ Johansson et al, *Manlighetens många ansikten – fäder, feminister, frisörer och andra män* (Wallin och Dalholm boktryckeri AB: Lund, 2003), Robert William (Raewyn) Connell, *Maskuliniteter*, 2:a uppl. (MediaPrint i Uddevalla AB: Uddevalla, 2008), Jeffner (1998), Johansson et al (2003), Hans Knutagård, *Men du har ju blivit våldtagen: Om våldtagna mäns ordlöshet*, (SRHR, Socialmedicinska enheten, Universitetssjukhuset MAS: Malmö, 2009)

som en beteckning för att förklara individer som på ett eller annat sätt faller utanför rådande samhällsnormer. I fokus ligger brott mot sexuella normer, strukturer och identiteter.⁷

Queerteori ser bortom de rådande samhällsnormerna, det som betecknas som ”normalt”, och söker sig bortom dessa uppdelningar. Begreppet queer inbegriper således alla individer som valt att ställa sig utanför den normerande heterosexualiteten. Teorin har sin bakgrund i rörelser för homosexuellas rättigheter och ådrar sig att utmana konventionella strukturer och traditionella könsroller.⁸

Vidare avser queerteori att undersöka hur sexuella normer uppstår, fungerar, upprätthålls och ifrågasätts. Förklaringen lyder att sexualitet i vissa fall handlar om identitet och i andra fall om handling. Ibland analyseras sexualiteten som varande ett normsystem där lagar och attityder sätter ramarna för det accepterade. Ytterligare en aspekt är att sexualitet kan förstås som ett begär i vidare bemärkelse, efter exempelvis makt, erkännande och tillhörighet. Queerteorin önskar slutligen påvisa hur den homosexuella identiteten är en politisk, social och offentlig angelägenhet, snarare än en individuell sådan.⁹

Förförståelse

Vår förförståelse definieras primärt som den inverkan våra universitetsstudier haft på vår förmåga att förhålla oss ”blanka” och som ”oskrivna blad” i mötet med informanterna. Det är naturligtvis inte möjligt att i allt genomföra en forskningsstudie utan yttre påverkan, men vi förklarar oss klara över vikten av medvetenhet kring ovanstående, samt vikten av att också implementera denna medvetenhet i mötet med informanter.

Det förhåller sig givetvis och onekligen så att vår akademiska utbildning präglar oss, likväl som våra tidigare erfarenheter och den samhällskontext vi befinner oss i. Vår forskning är därtill intressestyrd och förbunden med värden, vilket ofrånkomligen kommer att påverka dess resultat. Därigenom förklarar vi oss motståndare till föreställningen om att det skulle finnas någon form av objektiv kunskap.¹⁰

⁷ Ambjörnsson (2006)

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Magdalene Thomassen, *Vetenskap, kunskap och praxis: En introduktion i vetenskapsfilosofi* (Gleerups Utbildning AB: Malmö, 2007), Monica Dalen, *Intervju som metod* (Gleerups utbildning: Malmö, 2008)

2. Syfte och frågeställningar

Grundat på de eftersökningar som gjorts upplever vi en akademisk tomhet avseende föreställningar och tankar hos människor gällande våldtäktsoffer av biologiskt manligt kön likväl som våldtäktsförövare av biologiskt kvinnligt kön.¹¹ Vi anser studien vara relevant, då många professioner och dess professionella utövare i sitt dagliga arbete kommer i kontakt med utsatta personer, varför de således är berörda aktörer ur flera perspektiv. Vi anser vidare att kunskap kring föreställningar om våldtäkt spelar en avgörande roll i bemötandet av utsatta individer, och tror därtill att ökad kunskap kan leda till ökad förståelse för fenomenet. Uppsatsen söker vidare bidra till en ökning om medvetenheten av brist på akademiska begrepp, utöka diskursen kring våldtäkt och därtill problematisera frågan, vilket idag är en uppenbar bristvara.

Stina Jeffners definition av begreppet föreställningar, och därtill gällande version för denna uppsats, förklarar föreställningar som de uppfattningar om olika företeelser som kan antas existera kulturellt och som individer tillgodogör sig antingen via egna erfarenheter eller genom normer.¹² Hon menar vidare att föreställningar och erfarenheter inte går att särskilja, då de båda är kulturellt betingade, alltså; erfarenheter ses i sin tur som självupplevda och bearbetade företeelser.

Jeffner definierar våldtäkt som en del i sexualiserat våld och tolkar övergreppet som ett uttryck för *kvinnoförtryck*. Avhandlingen behandlar också barnpornografi samt övergrepp mot barn, och manliga offer exkluderas.

2.1 Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur ungdomar talar om våldtäkt, och vidare hur de definierar våldtäktsoffer av biologiskt manligt kön likväl som förövare av biologiskt kvinnligt kön.

För att uppnå syftet är vår avsikt att dels undersöka ungdomarnas egen definition av begreppet våldtäkt samt hur deras föreställningar ter sig, i diskussionen om våldtäktsoffer av biologiskt manligt kön och förövare av biologiskt kvinnligt kön. Vi söker därtill finna en eventuell ideal offerbild, och om så; huruvida denna är beroende av gärningsmannens kön (man/kvinna/annan) samt offrets sexualitet? Huvudsyftet med vår studie är att undersöka hur ungdomarna talar om våldtäkt då offret är antingen en person av biologiskt manligt kön och/eller då förövaren är en person av biologiskt kvinnligt kön.

Med personer av biologiskt manligt kön samt personer av biologiskt kvinnligt kön, avser

¹¹ Knutagård (2009), Jeffner (1998)

¹² Jeffner (1998), 25

vi individer vilka genom födelsen, genom visualiserbara attribut, tidigare samt i dagens kulturella samhällskontext klassats som män eller kvinnor. Enligt queerteoretiska förklaringsmodeller är en sådan generaliserad bild nästintill omöjlig att göra, men för att förenkla i uppsatsens tillblivande samt för att underlätta förståelsen av informanternas utsagor, har begreppen snävats av.¹³ Då uppsatsens vidare delar behandlar män/killar, kvinnor/tjejer eller likvärdiga begrepp är ovanstående således den definition som avses.

2.2 Frågeställning

För att uppnå ovanstående syfte, har ett fåtal övergripande frågeställningar isolerats:

- Hur definieras begreppet våldtäkt av ungdomarna?
- Hur talar ungdomarna om våldtäkt då offret är personer av biologiskt manligt kön?
- Vilken roll spelar gärningsmannens kön och offrets sexualitet i hur ungdomarna talar om fenomenet?

2.3 Avgränsning

Denna undersökning lägger ej fokus vid klass, etnicitet, religion eller informanternas sexuella läggning. Aspekterna uppfattas vara av stor vikt, men då syftets bredd och tidsramen för uppsatsens tillblivande snäv, har dessa valts bort. Ej heller har något fokus lagts vid respondenternas sammantagna bakgrund.

¹³ Ambjörnsson (2006)

3. Tidigare forskning

Arbetet med att finna relevant tidigare forskning har uppfattas som relativt svårt, med tanke på att uppsatsens specifika syfte, enligt våra eftersökningar och avseende representation, inte kan anses vara lättfunnet. Via vår primärkälla, Stina Jeffners ”Liksom våldtäkt, typ... - Om ungdomars förståelse av våldtäkt”,¹⁴ fann vi C-uppsatsen ”Den fallna madonnan – en undersökning om ungdomars tankar, åsikter och syn på våldtäkt i Nässjö stad 2007”.¹⁵ Författaren, Angelica Öijerstedt, behandlar och utgår ifrån Jeffners slutsatser, där hon själv sedermera väljer att göra en liknande undersökning, men då i mindre skala.

Vidare, gällande internationell forskning, anser vi ”Male Victims of Sexual Assault”¹⁶ vara relevant för vår frågeställning, då boken behandlar manliga våldtäktsoffer ur flera olika synvinklar och perspektiv. Basen i denna boks tillblivande samt undersökningsresultat är psykologiska forskningsaspekter. ”Rape on prime time; television, masculinity, and sexual violence”¹⁷ ser till hur våldtäkt framställts i amerikansk media under åren 1976 – 1990.

Litteraturinsamling

De sökord på svenska som använts är som följer: ungdomar, våldtäkt, män, man och offer. Vid sökningar i internationella databaser har använts sökorden på engelska: rape, male, youth, teens och victim. Begreppen har använts enskilt och i kombination för att erhålla en så komplex bild av forskningsläget som möjligt. Vidare bokades enskild tid med en bibliotekarie för att utöka möjligheterna till komplexitet och nyansering av forskningsläget.

Databaser

Följande databaser har använts vid sökningar kring tidigare forskning:

GUNDA

LIBRIS

KVINNSAM

www.uppsatser.se

SwePub

CSA Social Sciences

¹⁴ Jeffner (1998)

¹⁵ Angelica Öijerstedt, *Den fallna madonnan: En undersökning om ungdomars tankar, åsikter och syn på våldtäkt i Nässjö stad 2007* (Uppsats för yrkesexamina på avancerad nivå, Högskolan i Jönköping/HLK: Sektionen för samhällsvetenskap, 2007)

¹⁶ Gillian C. Mezey et al, *Male Victims of Sexual Assault*, 2:a uppl. (Oxford University Press: Oxford, 2000)

¹⁷ Lisa M. Cuklanz, *Rape on Prime Time: Television, Masculinity and Sexual Violence* (University of Pennsylvania Press: London, 1999)

Utgångspunkt och primära källor

Utgångspunkten i uppsatsen är ett poststrukturalistiskt perspektiv, vilket definierar människan som skapare eller konstruktör av sin sociala verklighet, och därmed meningsbärare åt sina erfarenheter.

Det innebär vidare att ingen objektiv eller ”sann” verklighet anses existera. Den mening som konstrueras måste ses i varje enskilt fall till den aktuella situation informanterna befinner sig i, men hänsyn måste även tas till den debatt som pågår i samhället kring det fenomen som studeras.¹⁸

Våra primära källor består av redan nämnda avhandling av Stina Jeffner och därtill en mastersuppsats skriven av Hans Knutagård.¹⁹ Vi har nedan valt att presentera dessa forskningsresultat mer ingående.

3.1 ”Liksom våldtäkt, typ... - Om ungdomars förståelse av våldtäkt”

”Liksom våldtäkt, typ...” är en avhandling författad av Stina Jeffner. Avhandlingen behandlar betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt.

Jeffner har intervjuat sexton killar och tjejer, alla femton år gamla vid undersökningstillfället. Hon utgår i sin forskning från begreppet våldtäkt och har därtill en feministisk infallsvinkel.

Jeffner väljer att se våldtäkt som en del i ett vidare sammanhang, och som en del i det sexualiserade våldet. Hon behandlar vidare kön sett ur ett processperspektiv, vilket innebär att hennes utgångspunkt är att kön konstitueras. I avhandlingen lyfts betydelsen av heterosexualitet och makt. Ovanstående begrepp ses som varande i växelverkan och enligt Jeffner kan kön ej förstås utan involverandet av dessa. De två begreppen ses inte heller som något essentiellt.

Huvudfrågan i Jeffners undersökning är: hur kan vi förstå våldtäkt? I fokus för analysen står våldtäktsförståelse hos ungdomar, vilket förklaras som intressant i meningen att ungdomars förståelse kan antas fånga en del kulturella föreställningar knutna till våldtäkt såväl som till kön och heterosexualitet. Med förståelse avser Jeffner de olika innebörder våldtäkt har. Föreställningar definieras av Jeffner som de uppfattningar om olika företeelser som kan antas föreligga kulturellt och som individer kan tänkas tillgodogöra sig antingen via egna erfarenheter eller genom olika typer av normer. Erfarenheter ses av Jeffner som självupplevda men även bearbetade i någon form av tolkning. Jeffner menar vidare att det inte är möjligt separera de två då båda är kulturellt betingade.

Avhandlingen problematiserar också begreppet våldtäkt och ställer frågan om det är ett

¹⁸ Dalen (2008)

¹⁹ Jeffner (1998), Knutagård (2009)

brott i juridisk mening eller om innebörden kan vara mer än så.

Jeffners övergripande problemställning är att se hur förhållandet mellan det som av ungdomar uppfattas som "normalt" - här föreställningar om, och erfarenheter av kön och heterosexualitet, samt det som uppfattas som "extremt" – här föreställningar om, och/eller erfarenheter av hur en våldtäkt ser ut.

Syftet med Jeffners avhandling är att söka svar på den övergripande frågeställningen genom följande två frågeställningar:

- 1) är det möjligt att i ungdomars förståelse av våldtäkt identifiera en tydlig skiljelinje mellan våldtäkt och annan heterosexuell samhandling, eller måste förhållandet däremellan uttryckas på något annat sätt?
- 2) vilken betydelse har olika typer av kulturella normer för kön och heterosexualitet för vad ungdomar förstår som det ena (våldtäkt) eller det andra ("normal" heterosexuell samhandling)?

Jeffner talar även om Lundgrens könskonstitueringsprocess, där kulturella könsnormer existerar och blir något för individen att förhålla sig till. Fokus ligger på individen och kulturen. Föreställningar om vad som är normalt och vad som faller utanför normen blir något att förhålla sig till, att antingen följa eller bryta.

Vår tolkning är att då Jeffner utgår ifrån ett feministiskt perspektiv hamnar mycket ljus på mäns våld mot kvinnor, kvinnoförtryck och våldtäkt som ett uttryck för makt samt för ett bibehållande av könsstrukturerna i samhället (här att förstå som manlig dominans och kvinnlig underordning). Jeffner har en uttalad önskan om att genom sin avhandling kunna bidra till förändring, därigenom tolkat som en vilja att förändra könsmaktsförhållandena i samhället.

Jeffner förklarar valet av ungdomar som respondenter i undersökningen som att hon antar att de är minst lika mycket påverkade av könsnormer och könsstrukturer i samhället som "alla andra". Vidare uttrycker hon en vilja att fånga in hur ungdomarna förmedlar, värderar samt omskapar dessa. Hon baserar också sitt urval och respondenternas ålder för att denna, enligt henne, är startpunkt för frågor om kön, sexualitet och närhet. Jeffner poängterar också puberteten och dess inneboende vilja till frigörelse från föräldrar samt dess avgörande identitetsskapande, vilket gör ungdomarna speciellt lyhörda för kulturella normer och värderingar.

Avseende resultaten med undersökningen finner Jeffner att kön verkar ha olika betydelse för informanterna beroende på om det kopplas till sex eller ej. Även i bemärkelsen hur man är, finns skillnader mellan könen samt olika förväntningar kopplade till könstillhörighet. Hon finner även skillnader avseende kön på generell nivå (killar/tjejer som grupp) samt på individnivå. På individnivå verkar det lättare att se till ett normbrytande. Utrymmet och rörelsefriheten ter sig större för killarna än för tjejerna. Ungdomarna förklarar könsolikheter som naturliga skillnader, men hävdar ändå likheter

mellan könen när det gäller vissa individer. Jeffner tolkar detta som inkonsistens, men att denna inkonsistens är någonting ungdomarna själva inte ser. Jeffner menar att det för dem är en fråga om olika strategier att förhålla sig till kön på. Ungdomarna använder också ålder som en variabel, eller förklaring, till könsskillnaderna och menar att det längre fram i livet kommer att minska. Jeffner ser det som ett sätt för ungdomarna att acceptera maktolikheten mellan könen. Olikheten som ungdomarna talar om är också något som bör vara, av vad Jeffner förstår.

Det framgår ur informanternas utsagor att de anser misshandel och våldtäkt vara någonting som faller utanför normen för vad som kan kallas normalt. Avvikelsen ligger såväl hos de som blir våldtagna som hos den som våldtar. Konstruktionen av kön som olika tillskrivs störst betydelse tolkat inom den heterosexuella samhandlingens kontext. Till exempel kan en tjej passa alldeles utmärkt som en kompis, och där kan ruckas på reglerna för hur tjejer ”bör” vara, men om hon vill förstås som en potentiell flickvän bör hon passa in i den hegemoniska normmallen. Innanför den heterosexuella samhandlingens kontext blir hon fel om hon bryter mot den, men utanför den kan hon samtidigt vara rätt. Jeffner ser det som att de hegemoniska könsnormerna föreskriver en dikotomiserad könsförståelse vilken också organiserar killarnas överordning och tjejernas underordning.

Gällande diskursen kring våldtäkt är detta enligt ungdomarna allt som sker med en tjej efter det att hon sagt nej. Våldtäkt ses också av samtliga informanter som någonting fel och förkastligt. Vidare är våldtäkt beroende av omständigheterna kring händelsen, det är omständigheterna som avgör om övergreppet av ungdomarna slutligen skall tolkas som våldtäkt. Omständigheter vilka upplevs som betydande är alkoholpåverkan, kärlek samt sättet att säga nej. Då tjejen sagt nej är allt som sker därefter att uppfattas som normbrytande eller fel, men i hur hög grad beror på omständigheterna i varje enskilt fall. Jeffners upplevelse är att alkohol skulle utgöra en alternativ ram att utöva sex inom. För killar är dess funktion att befria dem från ansvar, samtidigt som tjejerna där förväntas ta ett större ansvar. En kvinna som inte beter sig kyskt kan, enligt Jeffners respondenter, inte längre utnyttjas, vilket Jeffner tolkar som att hon genom sitt beteende därigenom förbrukat det hon tidigare kunde förlora.

3.2 ”Men du har ju blivit våldtagen: Om våldtagna mäns ordlöshet”

”Men du har ju blivit våldtagen” är en kvalitativ undersökning gjord av Hans Knutagård vilken avser att utforska och tolka män som blivit utsatta för sexuellt våld av män.

Huvudfrågorna i undersökningen är:

1. Hur upplever män att bli våldtagna av män?

2. Hur agerar männen efter att ha blivit utsatta för våldtäkt?
3. Hur kan det komma sig att män som blivit våldtagna av män är osynliga i Sverige idag?

Hans Knutagård är socionom och har som ämne för sitt examensarbete för mastersexamen valt att studera ovan nämnda problemområde. Han upplever att gruppen våldtagna män är nästintill osynliga i Sverige idag, liksom i övriga världen. Knutagård använder sig av rapporter från BRÅ (Brottsförebyggande rådet) för att exemplifiera sin uppfattning, där han ställer två rapporter; en från 2005 samt en från 2008 mot varandra. I den tidigare rapporten uppger Knutagård att BRÅ definierar den rådande uppfattningen kring sexuella övergrepp som varande ett brott primärt begånget av män mot kvinnor. I de fall det manliga könet skulle vara inblandat i en offerroll gäller detta främst pojkar och unga män. Vuxna män inkluderas ej. I rapporten utgiven 2008 ser Knutagård en viss förändring, där han uppger att BRÅ vidgat sina vyer och talar om manliga offer för våldtäkt som någonting existerande. Här nämns även kvinnliga förövare, och det faktum att BRÅ anser sig ha begränsad kunskap kring ämnet.

Knutagård upplever att samhället i stort har liten kunskap kring manliga offer för våldtäkt och söker utvidga bilden samt kunskapen kring detta. Han talar vidare om vikten av att begreppsliggöra övergreppen, då våldtäkt på män tycks sakna sådana, vilket enligt Knutagård ökar marginaliseringen för det enskilda offret samt försvårar hjälparbetet för detsamma.

Knutagårds undersökning är kvalitativ och undersöker offrens egen uppfattning kring de övergrepp de varit utsatta för. Knutagård uppger att han haft vissa svårigheter att finna tidigare forskning kring denna specifika inriktning, då han upplever att forskning av det slaget i överhängande grad behandlar ritualmässiga och traditionsbundna företeelser, som exempelvis manliga fängelseoffer samt övergrepp i krigssituationer.

Knutagård (via Rentoul och Applebooms version samt eget material) beskriver orsakerna till den låga exponeringen av manliga våldtäktsoffer som varande bland annat (vår kursivering):

- *”Social beliefs that men are expected to be able to defend themselves against assault*
- *The victim’s fear that his sexual orientation may come under critical scrutiny*
- *Reporting male sexual assault is itself distressing*
- *The male ethic, which emphasizes self-reliance among men”*²⁰

²⁰ Knutagård (2009), 14. Vår översättning: ”- Sociala övertygelser är att män förväntas vara kapabla att försvara sig själva mot övergrepp / - Offrets rädsla att hans sexuella orientering kan hamna under kritisk granskning / - Att rapportera manliga sexuella övergrepp är i sig plågsamt / - Etiken kring manlighet, vilken understryker självttillit hos män”

Knutagård använder sig av ett socialkonstruktivist synsätt, det vill säga; han förhåller sig till informanternas utsagor med utgångspunkten att verkligheten är konstruerad, men att verkligheten också är någonting som befinner sig utanför oss samt att verkligheten konstruerar oss.

Undersökningens resultat har tematiserats utefter respondenternas utsagor, varpå Knutagård valt att skapa underrubriker till dessa.

Den första tematiseringen lyder ”Den ordlösa händelsen”, och där första underrubriken är ”men du har ju blivit våldtagen”. Knutagård lägger där fokus vid det faktum att respondenterna i mångt och mycket tenderar att sakna ord för det övergrepp de varit utsatta för. Knutagård upplever det som om respondenterna saknar faktiska ord och begrepp för våldtäkt, och därför upplever de vidare svårigheter att kunna beskriva vad de egentligen varit utsatta för. Inledande tema sätter dagordningen för nästkommande, vilket lyder ”Du vill som fan, men du klarar inte av det”.

Knutagård lyfter här problematiken kring föreställningen om att män generellt sett är fysiskt överlägsna, eller i alla fall utrustade med så pass mycket fysiskt styrka, att de borde klarat av att försvara sig. Här förklarar männen i Knutagårds undersökning övergreppstillfället med att de ”*frös till is*”²¹ (vår kursivering) och helt tappade koncepten kring hur de skulle reagera på det som hände dem. Knutagård väljer här att använda sig av begreppet sexuella script för förtydligande av våldtäktsoffrens upplevelser. Därtill tolkas offrens svårigheter att uttrycka eller formulera övergreppet i termer av våldtäkt som att mannens kropp är socialt konstruerad som försumbar.

Knutagårds respondenter talar också om skammen och förvirringen i att uppleva erektion, eller till och med ejakulation i den faktiska övergreppssituationen, vilket är ett fenomen som också använts i rättegångssammanhang (där som ett bevis på samtycke från offrets sida). Knutagård definierar den manliga erektionen som icke avhängig en sexuell kontext. Det är till och med, enligt Knutagård, vanligt förekommande att män upplever erektion i bland annat sammanhang av straff och olyckshändelser, liksom då man har blivit skrämmd eller är delaktig i gräl.

Uppsatsen behandlar vidare den homofobiska verklighet många av våldtäktsoffren upplever vara rådande. Två män som har sex med varandra befinner sig i en kulturell samhällskontext, frivilligt eller ofrivilligt inom en homo- bisexuell sfär, vilket skapar än mindre möjlighet att delge omvärlden information om händelsen om offret inte upplever sig tillhöra denna homo- eller bisexuella sfär. Offren upplever också i många fall att de är ensamma om upplevelsen, varför de inte hittar ord för att beskriva den. Knutagård lyfter återigen diskursen kring bristen på kollektiva begrepp av män som blivit våldtagna av män.

²¹ Knutagård (2009), 41

Temat "Jag ska vara stark" lyfter de tre perspektiv eller tre kedjor av interaktionsritualer som Knutagård funnit hos alla sina respondenter (och som rör den manliga kroppen); den manliga kroppen kan inte vara ett offer, den manliga kroppen kan inte bli penetrerad och den manliga kroppen är försumbar. Att vara offer är således någonting som respondenterna uppfattar i det närmaste omöjligt, på flera plan. De är män, och "kan således försvara sig", och när de utsätts för övergrepp finns inga begrepp, ingen diskurs att förhålla sig till.

I "Skamkänslan kring det homosexuella" lyfter Knutagård olika bilder av kroppar, och då mer specifikt den manliga, den sexuella och slutligen den homosexuella kroppen, vilken han uppfattar är skild från de tidigare. Den manliga kroppen och den sexuella kroppen befinner sig inom en "godkänd" sfär, medan den homosexuella kroppen befinner sig utanför gränsdragningen.

3.3 Sammanfattning av tidigare forskning

Tidigare forskning påvisar att samhälleliga normer och föreställningar inte inkluderar män i den potentiella rollen som våldtäktsoffer. Män upplevs vara det "starkare" av de två könen, varför de också föreställs kunna försvara sig, mot upptänkliga förövare.²² Enligt Hans Knutagård upplevs mannens kropp vara "försumbar", varför ett eventuellt övergrepp mot den inte tas på det allvar ett övergrepp riktat mot exempelvis en kvinna eller ett barn, skulle göra. Offren upplever att de befinner sig i en ordlös värld efter övergreppet, där känslor av skam och tomhet inträder. Upplevelsen är att offren knappt eftersöker ett offentligt rum, sett i relation till bristen på begrepp, då de inte själva har ord att applicera på det de varit med om. Offret för en våldtäkt är, enligt samhälleliga föreställningar, en kvinna eller ett barn och män är utan undantag förövare. Därigenom omöjliggörs kvinnan som förövare.²³

²² Jeffner (1998), Knutagård (2009), Mezey et al (2000), Öijerstedt (2007), Cuklanz (1999)

²³ Knutagård (2009)

4. Metod

Vid insamlandet av denna uppsats empiri tedde sig kvalitativ metodik naturligt, främst med undersökningens syfte i åtanke. För att nå uppfattningar och föreställningar upplever vi kvalitativ undersökningsmetodik vara att föredra, då kvantitativa metoder aldrig och på samma sätt kan infånga stämningar, tveksamhet i respondenternas svar och liknande. Nedan preciseras exakt utförande och hänsynstaganden avseende insamlande av empirin.

4.1 Val av metod

I undersökningen av ungdomars föreställningar kring våldtäkt, och mer specifikt manliga våldtäktsoffer samt kvinnliga förövare, har vi valt att använda oss av kvalitativ metod i form av fokusgrupper. Detta då metoden tedde sig mest lämplig i sammanhanget, sett med hänsyn till vår ovana att intervjua och med hänsyn till informanternas ringa ålder. Då ämnesområdet riskerar att uppfattas som känsligt, sökte vi underlätta informanternas situation genom att låta mötet med oss ske i gruppsammanhang. Ytterligare en viktig aspekt till val av metod var att vi trodde oss kunna erhålla en bredare bild av vad ungdomarna egentligen anser, då vi föreställer oss att våra frågeställningar med fördel kan utvecklas i en diskussion.

Fokusgrupper beskrivs som lämpliga för att erhålla en adekvat bild av människors tankegångar samt för hur idéer utvecklas och uppfattas i en given kontext.²⁴ Fokusgruppsdeltagarna delger forskaren sina perspektiv kring det aktuella ämnet genom den interaktion fokusgruppen avser. I fokusgruppen antas man kunna se deltagarnas kollektiva bild, den allmänna meningen om man så vill, kring det diskuterade ämnet.²⁵ Fokusgrupper är alltså en metod för datainsamling, där interaktionen är den primära källan och där forskarens roll är att aktivt skapa en gruppdiskussion kring ett givet ämne.

Det råder diskussion kring homogena/icke homogena grupper samt tidigare bekantskap mellan deltagarna/möte mellan främlingar, och huruvida det ena eller andra är att föredra. Beroende på vad målet med fokusgruppen är, samt vilket ämne den behandlar anses variationerna föregå varandra.²⁶ Jan Trost anser att fem deltagare bör vara max vid utförandet av en fokusgruppsintervju, med hänsyn till både den som håller i intervjun såväl som deltagarna.²⁷ Kvale och Brinkmann å andra sidan anser det vara lämpligt med

²⁴ Malin André et al, *Asking for 'Rules and Thumb': a Way to Discover Tacit Knowledge in General Practice* (Family Practice: Oxford University Press: Printed in Great Britain, vol. 19, No 6, 2002)

²⁵ Billinger i Larsson et al (2005)

²⁶ Isabella McLafferty, *Focus Group Interviews as a Data Collecting Strategy* (Journal of Advanced nursing 48(2), School of Nursing and Midwifery, University of Dundee: Ninewells, 2004, 187-194)

²⁷ Jan Trost, *Kvalitativa intervjuer*, 3:e uppl. (Studentlitteratur: Lund, 2005)

sex till tio deltagare.²⁸ De poängterar dock alla vikten av att samtliga deltagare ges utrymme att uttrycka sin åsikt och att intervju-sessionen inte tillåts bli för rörig. Enligt Billinger är det lämpligast med könsseparerade grupper då avsikten är att hålla en gruppintervju med unga människor.²⁹

Styrkor gällande metoden nämns som lätthet i att uppfatta dynamiken i den specifika gruppen samt det faktum att forskarens påverkan där inte blir lika stor som vid individuella intervjuer.³⁰ Kritik mot fokusgruppsmetoden är att den i sig innefattar ett tankeytrande inför publik, vilket gör att viss censur är att förvänta eller att deltagarna svarar det de tror är "rätt" och accepterat som svar. Gruppdata är på detta vis otillförlitlig, samt att gruppinteraktionen i sig kan få individer att "foga" sig för att stämma in i gruppens gemensamma åsikt.³¹

För att erbjuda ett mer levande språk och för att underlätta för läsaren refererar vi till de intervjuade ungdomarna som "informanter", "respondenter" och "ungdomarna". Det föreligger alltså ingen skillnad bakom betydelsen av dessa begrepp, utan de är endast till för uppbyggnaden av undersökningens framställande.

4.2 Inhämtande av empiri

Den primära avgränsningen gällande urval var eftersökning av informanter i åldrarna 15 – 18 år. Detta baserat på Stina Jeffners uppfattning om ungdomars känslighet för samhällsliga normer samt vår egen uppfattning om att ungdomar i den aktuella åldern befinner sig i en identitetsskapande verklighet.³² Vidare då samtal med ungdomar fyllda femton år inte avkräver målsmans samtycke, samt att individer som uppnått arton års ålder enligt juridisk bemärkelse inte längre anses tillhöra gruppen ungdomar. Vi ansåg ett avkrävande av målsmans samtycke vara problematiskt för undersökningen, då detta kunde uppfattas som försvårande omständigheter för både informanterna själva och oss.

För att finna informanter söktes inledningsvis ett antal utvalda högstadieskolor, vilka valts ut primärt och av bekvämlighetsskäl baserat på relativt korta avstånd till våra hem. Rektorerna på varje skola, nio till antalet, erhöll ett standardiserat mail vilket på förhand noggrant utformats.³³ Mailet skickades till sammanlagt tolv rektorer, men tre av adresserna visade sig tyvärr vara ogiltiga. Endast en av rektorerna återkopplade till oss efter erhållen förfrågan.

I väntan på respons från sökta rektorer ombads våra vänner och bekanta att försöka

²⁸ Steinar Kvale och Svend Brinkmann, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 2:a uppl. (Studentlitteratur: Lund, 2009)

²⁹ Billinger i Larsson et al (2005)

³⁰ Ibid.

³¹ Deborah J. Warr, "It was fun... but we don't usually talk about these things": *Analyzing Sociable Interaction in Focus Groups* (Qualitative Inquiry, volume 11(2), University of Melbourne: Sage Publications: Australia, 2005)

³² Jeffner (1998)

³³ Bilaga 3

hjälpa oss att finna respondenter. En gemensam kurskamrat visade sig ha en bekant i den efterfrågade aktuella åldern varför denna tillfrågades om att ställa upp på en pilotintervju. Kontakten med flickan skedde via telefonsamtal och då hon uppfattades som positivt inställd till att medverka bestämdes tid för träff. Till denna medtog informanten också en vän.

Då skolorna sedermera visade sig vara avvaktande till vår förfrågan mottog vi tacksamt hjälp från ytterligare en kurskamrat. Kontakten med dennes bekant inleddes, likt ovan, med ett telefonsamtal. Också här upplevde vi informanten som mycket positiv till kontakt, då denna (en flicka) ådrog sig att skaffa fram ytterligare respondenter tillräckligt för att skapa både en tjej- och en killgrupp. Urvalet till ovanstående fokusgrupper är därmed närmast att efterlikna med ett så kallat snöbollsurval, vilket definieras som att en informant ger upphov till fler informanter. Kritik mot denna metod är att urvalet kan te sig litet och därtill uppfattas som skevt.³⁴ Vår uppfattning är dock att urvalet inte påverkat undersökningen negativt i någon vidare bemärkelse.

Gällande högstadieskolornas mailförfrågningar erhöll vi, vilket tidigare nämnts, endast ett svar. På den aktuella skolan var man inledningsvis försiktigt positiva, men avböjde i slutändan då ämnet ansågs vara ”för känsligt” för ungdomarna.

Vid den här tidpunkten fanns behov av en sista fokusgrupp, då vårt mål varit att sammanställa tre fokusgrupper; en med enbart killar, en med enbart tjejer samt en blandad, där båda könen skulle ingå. Detta med avsikten att söka urskilja eventuella skillnader i gruppkonstellationerna, baserat på särskiljande och blandande av könstillhörighet i diskussionerna.

Denna sista, könsblandade grupp, visade sig vara svårast att sammanställa. Vid ytterligare en förfrågan bland vänner och bekanta erhöll vi ett telefonnummer till en person knuten till ett gymnasium, men fick här finna oss i att vara utan framgång då denne inte svarade. I sammanhanget bör nämnas att skolorna i vårt upptagningsområde hade höstlov.

Flertalet av våra bekanta sade sig ha hört sig för men ingen hade i det här läget fått napp. Dock lyckades vi slutligen, i grevens tid och med hjälp av en gemensam vän, få till stånd en sista, könsblandad fokusgrupp, vilket vi är oerhört glada för.

4.2.1 Fokusgruppsintervjuer

Under våra fokusgruppsintervjuer fungerade en av oss som moderator och höll således i intervjun medan den andra skötte bandspelare och skrev stödanteckningar. Vi behöll dessa roller under samtliga intervjuer, främst då vi upplevde att det fungerade bra, och även med hänsyn till vad tidigare forskning rekommenderar.³⁵

Varje intervju inleddes med en kort presentation av oss själva och vår uppsats, därefter

³⁴ Kvale och Brinkmann (2009), Dalen (2008)

³⁵ Billinger i Larsson et al (2005)

informerades respondenterna om intervjuens upplägg. Våra standardiserade efterfrågningar inkluderade vikten av att ungdomarna lät varandra tala till punkt samt vikten av att de talade tydligt. Detta för att vi som forskare inte skulle riskera några missuppfattningar och också på grund av vår inspelningsapparat, vilken visade sig vara av relativt undermålig kvalitet. Vi var också noggranna med att fråga om alla förstått vad de gjorde där och om de upplevde någonting vara oklart. Inledningen inkluderade också de forskningsetiska krav vi valt att förhålla oss till.³⁶ Respondenterna erhöll därtill en skriftlig version av ovanstående information i direkt anslutning till intervjun.

Vid oklarheter gällande någon fråga tog moderatorn för vana att be den andre om hjälp för att förtydliga. Efter varje avslutad intervju frågade också moderatorn den andre om något fanns att tillägga, för att på så vis minska risken att undgå någonting relevant.

Då alla frågor i intervjuguiden behandlats valde vi att stänga av bandspelaren för att sedan tillsammans med våra informanter fylla i en matris.³⁷ Detta för att ytterligare kontrollera att det som blivit sagt av oss uppfattats på det sätt respondenterna avsett. Vi upplevde att klimatet i grupperna blev mer avslappnat efter att bandspelaren stängts av, vilket vi innan och med hjälp av Monica Dalen hade försökt förutse.³⁸ I vissa fall framkom ytterligare information och utbroderingar av det som tidigare sagts under intervjun.

Vår initiala plan var att vi före varje intervjesession skulle vara på plats cirka en timma före utsatt tid. Detta för att vi tillsammans skulle ha tid att gå igenom upplägget, diskutera eventuella frågor oss sinsemellan samt för att kunna förbereda fika för respondenterna. Samtliga respondenter bjöds på bulle och saft, vilket vi tyckte bidrog till ett trevligare och mer avslappnat klimat i intervjusituationen.

De tre första intervjuerna ägde samtliga rum i en mindre skollokal där risken för avbrott var minimerad. Detta gav både informanterna och oss möjlighet till avskildhet och lugn vid genomförandet. Alla intervjuer hade två timmar till sitt förfogande. Inför varje session hade vi noggrant kontrollerat att inspelningsapparaturen var i sin ordning och att band och batterier fanns att tillgå.

Den första intervjesessionen var i form av en pilotintervju med två informanter. Vi gavs här tillfälle att testa vår intervjuguide och sätta vår intervjuteknik på prov.³⁹ Den matris som användes för de efterföljande intervjuerna exkluderades tyvärr denna gång, vilket vi givetvis beklagar.

Gällande den andra och tredje fokusgruppsintervjun var vi också denna gång på plats en

³⁶ Kvale och Brinkmann (2009)

³⁷ Bilaga 4

³⁸ Dalen (2008)

³⁹ Ibid.

timma före avtalad tid. Dock dök våra informanter inte upp, och när vi väntat i sammanlagt trettio minuter försökte vi nå vår ”nyckelinformant” via telefon. Tyvärr fick vi inget svar, men ”nyckelinformanten” sökte senare upp oss och vi kunde då uppklara att ett missförstånd skett. Ny tid bestämdes istället till nästkommande dag.

Grupperna bad om att få göra intervjuerna efter varandra, vilket vi inte såg som ett direkt hinder. Vi anser inte att detta påverkat vår undersöknings trovärdighet, då respondenterna från de båda grupperna inte gavs möjlighet att träffa varandra mellan sessionerna. Dock kan vi utfärda viss kritik mot det faktum att vi i egenskap av forskare därmed inte heller erbjöds någon längre möjlighet till vila.

Fokusgruppsintervjuerna genomfördes enligt planen nästkommande dag, där den första gruppen bestod av fyra killar födda 1994 (alltså i en ålder av sexton år). Här använde vi oss för första gången av vår matris, där vi efter avslutad ”officiell” intervju tillsammans med informanterna gemensamt ifyllde denna.

Några frågor i intervjuguiden hade här modifierats sedan pilotintervjun, då de där upplevts som svårtolkade. Sammanlagd tid för intervju-sessionen uppgick till mellan 30 – 45 minuter, ifyllandet av matris där inkluderat.

Tjejgruppen var ”näste man till rakning”, vilka vi ringde för att sammankalla strax efter killgruppens avslutade intervju-session. Vi överlade dessförinnan snabbt eventuella spörsmål oss emellan.

Två av flickorna i den första fokusgruppen var sjutton år fyllda och de andra två var sexton år gamla. Samma upplägg som i ovanstående beskrivning användes, och där också det gemensamma ifyllandet av matrisen är inkluderat. Intervju-sessionen, med efterföljande matrisdiskussion, tog sammanlagt mellan 50 – 65 minuter.

Undersökningens sista intervju-session ägde rum på en mindre ort, där en kommunal lokal fick vara platsen för intervjuens genomförande. Denna grupp var könsblandad, det vill säga; den bestod av två tjejer och två killar. Tjejerna i gruppen var sexton respektive arton år gamla, och killarna var sjutton respektive arton. Även här var informanterna bekanta med varandra sedan tidigare. Intervju-sessionen genomfördes på samma premisser som tidigare, med den stora skillnaden att vi denna gång upplevde en mycket längre intervju. Vid ett tillfälle fick intervjun stoppas då inspelningsbandet tog slut och behövde bytas. Intervjun fortsatte därefter och avslutades med ett ifyllande av matrisen. Sammanlagd tidsåtgång uppgick denna gång till någonstans mellan 65 – 80 minuter.

Samtliga informanter erhöll ett förtydligande om möjligheten att ta kontakt med oss efter avslutad intervju-session. Detta för att primärt säkerställa den etiska aspekten om frivilligt deltagande.⁴⁰

⁴⁰ Kvale och Brinkmann (2009)

Vi har i våra intervjuer utgått från en semistrukturerad intervjuguide, där vikten inte lagts på exakta frågeformuleringar samt tillhörande följdfrågor, utan istället på teman med ett fåtal frågor för respondenterna att diskutera.⁴¹

Alla intervjuer behöver således inte vara identiska för att resultaten skall vara tolkningsbara. Därigenom kan intressanta aspekter uppkomma då informanterna erbjuds möjlighet att svara på ett, för intervjuaren, eventuellt oväntat sätt. Vidare är det möjligt att vi, i egenskap av forskare, erbjuds en möjlighet att behålla så mycket av intervjuguiden som möjligt, då läsning rakt upp och ned från ett papper lätt kan uppfattas som ett distraktionsmoment för respondenterna. De frågor som använts har varit strukturerade i en för oss logisk ordningsföljd, där vikten av att behandla begreppet våldtäkt har ansetts vara tungt vägande, med hänsyn till att nästkommande frågor fokuserar på förövare och offer.⁴² Vidare har vi avsett, och utfört, dekonstruktion av intervjuerna, vilket innebär att fokus inte lagts vid vad informanterna avser med ett visst begrepp, utan vad själva begreppet säger och inte säger. Detta innefattar i sin tur letandet efter det frånvarande i respondenternas utsagor, vilket erbjöd nästintill lika mycket information som det faktiskt uttalade.⁴³

Frågan om huruvida informanternas svar är ”riktiga” eller om det är deras ”genuina” inställning och övertygelse som uttalas anses inte vara relevant, istället läggs fokus vid att det som sägs speglar samhällsdiskurser kring fenomenet. Ungdomarnas sociala handlingar har därtill diskursiva effekter, där diskursen påverkar dem och de påverkar diskursen (i växelverkan).⁴⁴

Ingen av de respondenter som deltagit i undersökningen har någon tidigare relation till endera av författarna. Vi tror vidare inte heller att informanternas relation till varandra haft negativ effekt för studien, då upplevelsen snarare betonat bekantskapens positiva inverkan. Tolkningen av detta är att ungdomarnas eventuella känslor av obehag kan ha minskats i ett sammanhang med välkända ansikten.⁴⁵

Samtliga informanter har uppfyllt de kriterier vi valt att utgå ifrån. Dessa har inte heller kunnat påverka varandra i alltför hög utsträckning innan intervjuernas tillblivande då de alla erhållit samma förhandsinformation och därefter inte getts tillfälle att diskutera tillvägagångssättet. Vi riktar viss kritik mot det faktum att vi inte exakt har kunnat påverka vad våra vänner och bekanta sagt till informanterna vid tillfrågandet. Dock anser vi att vi dessförinnan varit tydliga med vilken information vi önskat skulle delges respondenterna.

⁴¹ Dalen (2008)

⁴² Trost (2005)

⁴³ Kvale och Brinkmann (2009)

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Larsson i Larsson et al (2005)

4.3 Analysförfarande

I begynnelsen av uppsatsens tillkommande fanns en grundidé om en senare användning av diskursanalys för bearbetning det insamlade materialet. Detta då vi upplevde oss ha vissa förkunskaper inom ovanstående specifika analysmetod. Därefter ändrade vi oss till förmån för Grounded Theory, då vi ansåg banken av tidigare forskning vara något snävt tilltagen för vår initiala forskningsplan, och då vi vidare önskade utmana oss själva och vår empiri. Valet föll på den version av Grounded Theory Anselm Strauss och Juliet Corbin förespråkar, där rent induktivt arbete inte anses vara ”allenarådande” och där stöd finns för införlivande av tidigare forskning i arbetet.⁴⁶

Till resultatbearbetning har således använts Grounded Theory samt kritisk diskursanalys som utgångspunkter för tolkning av empirin.⁴⁷ Vidare används begreppen kön och genus, heteronormativitet samt hegemonisk maskulinitet, vilka förklaras utifrån ett queerteoretiskt perspektiv.

Samtliga intervjuer transkriberades för att underlätta efterkommande analys. Detta arbete delades upp och alla intervjuer transkriberades ordagrant. Tillvägagångssättet, vilket skulle visa sig vara äck så tidskrävande, valdes då vi båda är ovana i forskarrollen varför vi räddes risken att annars missa någonting relevant. Dock användes en viss form av meningskoncentrering,⁴⁸ då överenskommelsen var att utelämna suckar, upprepningar och dylikt i det utskrivna materialet. Pauser och vad vi upplevt som tvekande svar från respondenterna har däremot inkluderats.

Vi har förhållit oss medvetna om risken med vår egen tolkning av materialet, och därför försökt att bibehålla en så neutral hållning som möjligt.⁴⁹

Empirin analyserades enligt Grounded Theorys principer om öppen kodning, vilket innebar att vi utefter våra transkriberade intervjuer samt (i den mån det varit möjligt) utan inlyftande av tidigare forskning lyfte meningar och teman som föreföll vara likartade alla fokusgruppsintervjuer emellan.⁵⁰ Vi fördjupade oss därefter ytterligare, och vände och vred på begreppen samt ställde dessa emot varandra för att slutligen komma till en form av konklusion. Konklusion här att förstå som steg två i analysprocessen, den axiala fasen, där färdigindelade teman och de slutgiltiga resultaten av den öppna kodningen av respondenternas utsagor samlats.

⁴⁶ Anselm Strauss och Juliet Corbin, *Basics of Qualitative Research [electronic resource]: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, 2:a uppl. (Thousand Oaks: Sage Publications, c1998)

⁴⁷ Barney G. Glaser och Anselm L. Strauss, *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research* (University of California: San Fransisco: Aldine Publishing Company: New York, 1967), Strauss och Corbin (1998), Marianne Winther Jørgensen och Louise Philips, *Diskursanalys som teori och metod* (Studentlitteratur: Lund, 2000), Mats Börjesson, *Diskurser och konstruktioner: en sorts metodbok* (Studentlitteratur: Lund, 2003)

⁴⁸ Larsson i Larsson et al (2005)

⁴⁹ Kvale och Brinkmann (2009)

⁵⁰ Strauss och Corbin (1998), Orlando Mella et al, *Kvalitativa analyser med grundad teori: Teoretiska perspektiv och tillämpningar* (Universitetstryckeriet: Uppsala, 2006)

För att kunna göra detta användes papperslappar, där vi utefter de teman och grupperingar vi funnit valde och skrev ned de som föreföll vara de mest förekommande i respondenternas utsagor. Papperslapparna användes för att undersöka korrelations- och motsatsförhållanden grupperingarna emellan, där ett exempel kunde vara ”Han var ju ändå bög” behandlat jämte ”Ung, snygg tjej kan inte våldta”.⁵¹

Analytisk induktion innebär att man utgår ifrån data, så kallat induktion, men samtidigt arbetar deduktivt och letar efter bestämda förhållanden i materialet.⁵² Våra frågeställningar har utformats via en intervjuguide, vilken utprovades genom en så kallad pilotintervju innan den togs i bruk.

4.3.1 Grounded Theory

Grounded Theory utvecklades under sextioalet av Barney Glaser och Anselm Strauss och föreskriver ett induktivt arbetssätt (det vill säga med den egna empirin som utgångspunkt för utvecklandet av egna begrepp och förhållningssätt), där en helt så kallad grundad teori med tillhörande begrepp förväntas bli analysresultatet.⁵³

Ren induktion (som framför allt Barney Glaser förespråkar) innebär att materialet skall mötas fritt från förförståelse.⁵⁴ Anselm Strauss och Juliet Corbin, däremot, lägger mer vikt vid samspelet mellan empirin och forskaren, och tillåter således forskaren att ha egna idéer och tankar, samt inkludera tidigare forskning vid analys och bearbetning av den egna empirin. Det anses också vara viktigt med teoretisk känslighet för förståelsen av materialet samt viktigt att inneha förmåga att skilja det väsentliga från det oväsentliga. Strauss och Corbin förespråkar vidare maximal variation avseende urvalet, då det ger upphov till fler nyanser.⁵⁵

4.3.2 Kritisk Diskursanalys

Diskursanalys är sprungen ur den socialkonstruktionistiska skolan, vilken motsätter sig någon form av objektiv kunskap och menar istället att kunskap samt verkligheten konstrueras och omformas i sociala samband. Detta medför således en kritisk inställning till självklar kunskap och betonar sambandet mellan kunskap och social handling.⁵⁶

Diskurser förklarar representera eller föreställa verklighet, samtidigt som de skapar världen genom selektiva skildringar och valda tyngdpunkter. Genom diskurserna skapas mening, sammanhang och förståelse, och diskurserna representerar tolkningsramar att utgå ifrån. De diskurser som är dominerande kan upptäckas genom att de är förekommande hos olika individer och på olika platser. Därigenom är det av största vikt

⁵¹ Strauss och Corbin (1998)

⁵² Merete Watt Boolsen, *Kvalitativa analyser* (Gleerup: Malmö, 2007)

⁵³ Kvale och Brinkmann (2009), Glaser och Strauss (1967), Strauss och Corbin (1998), Mella et al (2006)

⁵⁴ Mella et al (2006)

⁵⁵ Ibid., Strauss och Corbin (1998)

⁵⁶ Winther Jørgensen och Philips (2000)

att studera vilka kategoriseringar en diskurs är uppbyggd av. Diskurserna är också en form av definition gällande maktordningen i samhället.⁵⁷

Diskursanalys är inte enbart en metod för analys av insamlad data utan även en teoretisk och metodologisk helhet. Det handlar om att kombinera element från olika diskurser, då detta möjliggör en bredare förståelse, med förutsättning att dessa är sammansatta samt formar och omformar varandra.⁵⁸

Den kritiska forskningen utforskar och kartlägger maktrelationer i samhället samt kritiserar rådande relationer mellan normativa perspektiv, och därtill påpekar möjligheter till social förändring. Den kritiska diskursanalysen, sedan, utgår från att diskurser bidrar till att skapa den sociala världen. Genom att sammanfoga element från olika diskurser kan de enskilda diskurserna förändras och därmed förändras även den sociala omvärlden.⁵⁹ Den fysiska världen ges betydelse genom diskurserna och saker förstås genom sitt förhållande till någonting annat. Sanning är därmed inte enbart en återspeglning av verkligheten, utan makt- och kunskapseliten anger vad som är sant respektive falskt. Maktaspekten blir därmed omöjlig att utesluta. Människan är ”*språkets herrar och slavar*” på en och samma gång.⁶⁰

Kritisk diskursanalys fokuserar inte på vad människor menar då de talar om någonting specifikt utan ser istället till vad som kan vara bakomliggande orsak till talet om det specifika. Genom att fokusera på själva diskursen tydliggörs bakomliggande normer och föreställningar samt de sociala konsekvenser dessa uppbringar.⁶¹

Inom kritisk diskursanalys använder man sig vidare av teoribaserade begrepp vilka är relevanta för förståelsen av materialet. En diskurs kan därmed uppfattas som en form av reducering av möjligheter, då dess form till viss del är snäv och begränsad.

Norman Fairclough utgår ifrån att man genom språket kan förstå sociala frågor. Hur människan kommunicerar influeras av och är influerat av de strukturer och maktordningar som ligger i tiden.⁶² Fokus i kritisk diskursanalys är därmed förlagt till förändring.

Språk, ideologi och makt och språk i relation till makt och ideologi (hegemoni och förtryck) är tre dimensioner som överlappar varandra. Texten såväl som språket antas spegla den rådande samhällsdiskursen. Olika diskursiva praktiker används i olika sociala situationer, men där kan även finnas alternativt inom en och samma situation, vilka kan stå i relation eller strida emot varandra. Mikronivå och makronivå anses här vara avhängiga varandra och också omöjliga att separera; mikroaktioner reproducerar makrostrukturer och omvänt.

Fairclough talar också om hierarkiska förhållanden mellan och inom olika diskurser,

⁵⁷ Börjesson (2003)

⁵⁸ Winther Jørgensen och Philips (2000)

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid., 24

⁶¹ Winther Jørgensen och Philips (2000)

⁶² Norman Fairclough, *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Languages* (Longman: London, 1995)

möjligheter till rangordning av dessa och där vissa har företräde och anses som mer ”riktiga” eller ”sanna”. De företrädande är överordnade och självklara genom att de inte ifrågasätts.⁶³

Enligt Winther Jørgensen och Philips har Fairclough ett dialektiskt förhållningssätt, och menar därigenom att kommunikativa handlingar inte enbart reproducerar diskursiva ordningar utan också står i möjlighet att förändra dem. Därmed är diskurser både teori och praktik.⁶⁴

Till vår analys har även inkluderats dekonstruktion av diskursen kring våldtäkt, detta för att upptäcka de enskilda delarna och därigenom finna vad som står till grund för den sammansatta helheten.⁶⁵

4.4 Metodologiska reflektioner

Valet av fokusgruppsintervjun som insamlingsmetod föll sig naturligt, vilket tidigare förklarats. Metoden var dock ny för oss båda och vi kände nervositet kring huruvida vi skulle klara av att hjälpa gruppen hålla fokus under intervju-sessionerna, samt huruvida vi skulle ha möjlighet att höra allt informanterna sagt vid transkribering. Detta visade sig vara obefogade rädslor, då alla ungdomar varit mycket tillmötesgående, hjälpsamma och fokuserade i mötet med oss. Vi har dock uppfattat en viss form av påverkan i slutet av de intervju-sessioner som, på grund av informanternas skolgång, förlagts till sen eftermiddag. I andra ordalag; det kunde bli lite ”fnittrigt” när den mörka höstkvällen nalkades.

4.4.1 Etiska överväganden

Informationsblad⁶⁶ som utdelats till samtliga informanter är formulerat utifrån vetenskapsrådets fyra forskningsetiska principer; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet. Samtliga informanter informerades om syftet med undersökningen. Där klargjordes vidare att deras deltagande var baserat på frivillig grund, med underrubriken att ett avbrytande från deras sida kunde ske närhelst de själva ville. Informanterna försäkrades också om största möjliga ansträngning från vår sida att låta deras medverkan vara anonym. Därtill försäkrades också att den information de delgivit via bandupptagningar och stödanteckningar enbart existerade för vår användning, och att detta material efter uppsatsens färdigställande skulle förstöras. Ovanstående information utdelades på både skriftlig och muntlig väg.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Winther Jørgensen och Philips (2000)

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Bilaga 2

Noggrann beaktning har också tagits avseende informanternas ringa ålder och därtill nötknäckaren om huruvida krav på målsmans samtycke kan föreligga undersökningen (detta då de yngsta respondenterna varit sexton år gamla). Vår slutsats är att ämnet är svårdefinierat, men efter noggrann genomsökning av adekvata källor uppfattades saken vara utagerad. Således; vi har alltså inte avkrävt målsmans samtycke innan vi genomfört våra fokusgruppsintervjuer, då ungdomarnas medverkan är baserad på ett informerat samtycke från deras sida. De är inte heller längre att anse som små barn, oförmögna att fatta beslut kring den egna personen, och ej heller är vår intervjuguide utformad på ett sätt som skulle tvinga informanterna till känsliga samtal kring deras egna, intima upplevelser.⁶⁷

4.4.2 Reliabilitet

Mätning av reliabiliteten anses svårsmått då utgångspunkten varit semistrukturerade intervjuer, vilket tillintetgör möjligheten att utföra precist likartade intervjuer.⁶⁸ Därtill är vi ovana vid intervjusituationen, varför ledande frågor kan ha ställts och därför påverkat informanternas svar. Vi anser dock materialet vara av forskningsvärde.

Gällande transkriberingsprocessen upptäcktes svårigheter att uppfatta vad respondenterna sagt, men risken för felaktigheter och missförstånd i transkriberingsprocessen har vi sökt minimera med hjälp av både inspelat material samt nedskrivet dito. Vidare menar vi att föreställningar/diskurser är något som ständigt konstrueras och förändras varigenom reliabilitetsbegreppet, i den här och liknande studier, generellt blir svårsmått.

4.4.3 Validitet

Validiteten i denna uppsats anses vara relativt hög, då vi i stort upplever att det som avsetts undersökas de facto blivit undersökt. Intervjuguiden utformades utifrån undersökningens mest övergripande teman:

- 1) definition av våldtäkt som begrepp
- 2) offrets biologiska kön – betydelse?
- 3) gärningsmannens/förövarens/förgriparens kön
- 4) offrets sexualitet

Gällande transkriberingsprocessen är validitetsbegreppet svårhanterligt, då det inte föreligger någon sann, objektiv omvandling från muntlig information till skriftlig.⁶⁹ Giltigheten ligger istället i riktigheten och styrkan i respondenternas yttranden. Ovanstående förklaras som även inkluderat ett antal fall vilka man anser vara ”typiska”, men där man aldrig kan med säkerhet säga exakt hur typiska dessa studerade fall verkligen är. Öppna intervjufrågor, vilket vi använt

⁶⁷ Vetenskapsrådet, *Forskningsetiska principer inom humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning* (ISBN:91-7307-008-4: Vetenskapsrådet: Elanders Gotab, 2002), Sveriges Lagar, Föräldrabalken (SFS 1949:381, kap. 9 §7) (Erlanders Sverige AB: Mönlycke, 2008), Kvale och Brinkmann (2009)

⁶⁸ Kvale och Brinkmann (2009)

⁶⁹ Ibid.

oss av, ökar möjligheten att det man avsett mäta eller fånga in de facto inkluderas. Det är då viktigt att respondenterna getts möjlighet att i detalj uttrycka sina uppfattningar och upplevelser. Vi har vidare förhållit oss medvetna om risken med vår egen tolkning av det insamlade materialet, och därtill sökt bibehålla en så neutral hållning som möjligt.⁷⁰

4.4.4 Generaliserbarhet

Under denna rubrik avses rikta kritik mot undersökningens metodologiska delar

Vad avser fokusgruppsmetoden anses dess styrkor vara att man på ett tillfredsställande sätt når skeenden och stämningar i gruppen samt att forskarens påverkan där inte är lika stor som vid individuella intervjuer.⁷¹ Svagheter med densamma är att metoden i sig innebär ett talande inför publik, vilket gör att viss censur är att förvänta eller att deltagarna svarar det som de tror är "rätt" och accepterat som svar. Gruppdata är på detta vis otillförlitlig, samt att gruppinteraktionen i sig kan få individer att "foga" sig för att stämma in i gruppens gemensamma åsikt.⁷² Det råder vidare diskussion kring huruvida en homogen grupp samt att deltagarna är bekanta med varandra sedan tidigare eller främlingar är att föredra. Det hela beror på vad man vill få ut av fokusgruppen och vilket ämne som behandlas. Ibland anses det ena vara att föredra framför det andra.⁷³

Vi framhäver även kritik mot kritisk diskursanalys, vilken påpekar svårigheten i att göra åtskillnad mellan två ting/företeelser vilka befinner sig i ett dialektiskt förhållande till varandra, och därtill påverkar samt påverkas av varandra.⁷⁴ Vi delar också Malcolm Paynes förklaring om att diskurser är att anse som maktpositioner, utövade av individer i kulturella och sociala relationer.⁷⁵ Om andra tankebanor där erbjuds kan någonting annat än det rådande bli sant. Genom att ifrågasätta det som tagits för sanning och påvisa andra alternativ samt lyfta fram det som inte sägs, kan en diskussion inledas vilken förhoppningsvis kan bidra till en reell förändring av diskurserna.

Undersökningens generaliserbarhet kan anses vara förhållandevis låg, men med förbehållet att avsikten heller aldrig varit att uppnå detta. Istället var målet att bättre förstå nuvarande diskurs kring våldtäkt som fenomen och därtill, genom samtal med ungdomar, exemplifiera samt problematisera denna. Resultaten skall således tolkas med försiktighet men är därmed inte att avfärda som obetydliga.

⁷⁰ Ibid., Larsson i Larsson et al (2005)

⁷¹ Ibid.

⁷² Warr (2005)

⁷³ McLafferty (2004)

⁷⁴ Malcolm Payne, *Modern teoribildning i socialt arbete*, 2:a uppl. (Natur & Kultur: Stockholm, 2008)

⁷⁵ Ibid.

5. Resultat och analys

För att säkerställa respondenternas anonymitet har deras namn fingerats, detta genom användning av figurer från Astrid Lindgrens berättelser om "Alla vi barn i Bullerbyn" och "Emil i Lönneberga".

Analysresultaten har indelats i underliggande teman, vilka varit tongivande i respondenternas utsagor. Fyra övergripande teman fanns, vilka vävdes samman med teoretiska begrepp samt kategoriseringar till de övergripande tematiseringarna. Dessa är i den ordning de presenteras: *Penetrationens betydelse*, "Den groteska kvinnan", "Riktiga män är varken bögar eller offer" och *Betydelsen av person och situation*.

5.1 Penetrationens betydelse

Enligt respondenterna är våldtäkt att ses som sex när offret (den andre) inte vill eller förstår. Akten och den sexuella handlingen behöver vara tilltvingad på något sätt, dock är ungdomarna i ett inledande skede av intervju-sessionerna rörande överens om att den sexuella handlingen inte avkräver "vanligt sex" (här att förstå som penetration av könsorgan, främst enligt vår förståelse i talet om kvinnors sådana).

Våldtäkten kan vidare innefatta fysiskt och/eller psykiskt våld men vikten i ungdomarnas utsagor läggs uteslutande vid det fysiska våldet, och dess hela betydelse för våldtäktsdefinitionen.

Exempel på informanternas tankegångar gällande penetrationens betydelse uppvisas nedan, där "Britta" och "Emil" diskuterar våldtäkt på en man utförd av en kvinna:

"Britta" - *Ja, men är det en kille som våldtar en tjej så är det liksom, ja, "vanligt sex" eller vad man skall säga, fast med våld*

"Emil" - *Men att han vill det. Men om det är en tjej som våldtar en kille så får han inte upp den för han vill inte*

"Britta" - *Nej, och då behövs det yttre hjälp eller vad man skall säga, som strap-ons som vi nämnde förut. Det är ju den första grejen jag tänker på...*⁷⁶

Heteronormativiteten visar sig vara talande redan vid definitionen av vad en våldtäkt de facto är. Penetrationen samt *hur* penetrationen utförs placeras centralt i diskussionen och är av betydelse för våldtäkten vara eller icke vara. Diskussionen tenderar också att

⁷⁶ Fokusgruppsintervju III, "blandad grupp"

därigenom utesluta kvinnan som förövare, då hon inte "kan" penetrera, vilket stämmer överens med normer kring hegemonisk maskulinitet, där kvinnan tillhör den marginaliserade, "mottagande" gruppen. Under nästkommande rubrik behandlas vidare uppfattningar kring den kvinnliga förövaren.

5.2 "Den groteska kvinnan"

Som nämnts under tidigare tematisering är kvinnan vid en första anblick omöjlig som förövare. Ungdomarna utgår från ett heteronormativt perspektiv och avser nästintill uteslutande den manliga förövaren då de definierar våldtäkten. Vid en vidare djupdykning via intervjuguidens frågeställningar uppkommer den kvinnliga förövaren, vilken vid en första anblick uppfattas som absolut möjlig och existerande i ungdomarnas förklaringsmodeller. Dock uppstår problem då den kvinnliga förövaren ställs i relation till det eventuella offret.

Där diskussionen behandlat penetrationens existens och dess stora betydelse, upplever informanterna problem då de, enligt sin heteronormativa utgångspunkt, ser penetrerandet som "giltigt" endast utfört av den manliga lemman. I ungdomarnas vidare resonemang upptäcker de att penetration är möjlig också genom införandet av yttre objekt, vilket är en möjlighet som då skulle tillfalla den kvinnliga förövaren. Definitionen av dessa yttre objekt är svårdefinierad, då till exempel mänskliga fingrar inkluderas i diskussionen, vilka lätt skulle kunna uppfattas som varande likställda den manliga lemman. Detta är dock inte vad analysresultaten påvisar. Penetrerande av offret utfört med hjälp av så kallade yttre objekt är en så pass förmildrande omständighet, att det ibland faktiskt kan göra att våldtäkten inte alls "räknas".

En man våldtagen av en kvinna blir för informanterna nästa svårdefinierade problem, då penetrationen utförd av den manliga lemman också här styr diskussionen. Definitionen av vad som är att uppfatta som en reell våldtäkt blir svår att tolka, och informanterna blir oense om vad en våldtäkt egentligen är.

Analysen påvisar en uppfattning om att de kvinnliga förövare som någonstans existerar, och ibland våldtar män, gör detta genom att tvinga offret att penetrera dem. För att våldtäkten överhuvudtaget skall vara möjlig behöver kvinnan (förövaren) i det här fallet vara "gammal", "ful" och/eller fysiskt överlägsen samt ha varit nödgad att planera övergreppet. Hon måste också uttrycka någon form av hot gentemot sitt offer, som vid djupare granskning närmast kanske är att likna med utpressning. I uttrycket att kvinnan måst ha planerat gärningen ingår en föreställning om att män inte kan uppleva erektion då de inte är sexuellt upphetsade (vilket tidigare forskning emotsäger och problematiserar).⁷⁷ Vi anser också här begreppet heteronormativitet vara avgörande för

⁷⁷ Knutagård (2009)

informerarnas föreställningar, då de tydligt utgår från den barnalstrande definitionen av sexuellt umgänge.

Avseende kvinnans utseende uttrycker informanterna det som att en ung, snygg tjej per definition aldrig kan våldta en man då män aldrig skulle uppfatta den sexuella akten som ett övergrepp (läs: män är offer för sin sexualitet och alltid villiga till sexuellt umgänge). Övergrepp enligt ovanstående förklaringsmodell uttrycker informanterna kollektivt och vid samtliga intervju-sessioner som att "he got lucky". Mannen som våldtas av en yngre, fysiskt tilldragande kvinna *kan* per definition inte uppfatta detta som en våldtäkt, då *hon* per definition inte kan våldta honom.

Vidare är kvinnan genom allt i ovanstående ej möjlig förövare förutom i de fall då hon är fysiskt överlägsen sitt offer.

Om en man blir våldtagen av en kvinna (enligt premisserna om "den groteska kvinnan") har informanterna en föreställning om att detta skulle medföra en större, mer omfattande känsla av förnedring än om en kvinna blir våldtagen av en man. Vår tolkning är att kvinnan i det att hon förgriper sig på mannen "tar" någonting ifrån honom (som hon egentligen inte skall vara kapabel till), vilket vi tolkar som varande idén om offrets manlighet. Tolkningen innefattar också att en man därtill aldrig kan "ta" någonting ifrån en kvinna, då mannen aldrig, genom att förgripa sig på en kvinna, kan beröva henne på hennes kvinnlighet (vilket skulle vara motsatsförhållandet till ovanstående förklaringsmodell). Här upplever vi återigen informanternas ringa ålder vara en avgörande faktor, då känslor och de psykiska faktorerna inberäknade i ett övergrepp på den egna kroppen i det närmaste inte alls blir medräknat. Därtill blir den hegemoniska maskuliniteten tydlig, då mannen "skall" vara förmögen att värja sig från marginaliserade könsgupper, där inkluderat kvinnan.

Kvinnan som förövare uttrycks också vara ett "psykfall", alltid positionerad någonstans mellan "icke-normal" och "avvikare". I jämförelse uttrycks den manliga förövaren som varande möjlig att positionera mellan begreppen "normal" och "avvikare". Tilläggas bör också att vi under diskussionerna om den kvinnliga förövaren flera gånger fick höra informanterna tala om de sexuella störningarna nekrofil och pedofili, vilket i jämförelse, i princip aldrig behandlades i talet om den manliga förövaren.

Vår informant "Lasse" uttrycker sig nedan om den kvinnliga förövaren och det manliga offret:

"Lasse" - Hon kanske drog ar honom, eller något sådant. /.../ Ja, jag vet inte.... Det är ju hur gammal den här kvinnan är också...⁷⁸

⁷⁸ Fokusgruppsintervju II, "killgrupp"

Kvinnliga förövare blir således definierade utifrån ett köns- och genusmässigt perspektiv, där rådande samhällsnormer till syvende och sist alltid kommer att definiera dem som ”*icke-män*”. Den kvinnliga förövaren finns inte, på grund av flera olika aspekter, men om hon gör det så finns där en hel massa attribut fria att använda för att förklara hennes existens. Hon är ”*den groteska kvinnan*”. I motpol till henne existerar inte heller det manliga våldtäktsoffret, då han likvärdigt förläggs under förklaringsmodellen ”*icke-man*”. Detta leder oss in på nästa tema, som behandlar diskussionen om det manliga offret.

5.3 ”Riktiga män är varken bögar eller offer”

Det manliga offret, likt den kvinnliga förövaren, är någonting informanterna kan definiera och ansluta sig till, men enbart på ett begreppsmässigt plan. Mannen som blivit våldtagen, här gällande övergrepp utförda av antingen en manlig eller kvinnlig förövare, förklaras vara ”svag” i någon mening; antingen fysiskt, psykiskt eller både och.

Om det manliga offret våldtogs av en annan man och sedan visade sig vara homosexuell är våldtäkten inte längre ”giltig”. Ungdomarna förklarar detta som att den rådande samhällsuppfattningen skulle förklara övergreppet med uttrycket ”*han var ju bög ändå*”. Offrets homosexualitet skulle göra honom omöjlig som offer, då hans egen sexualitet per automatik skulle innefatta ett i allt och i alla situationer gillande och samtycke av sexuellt umgänge med andra män. Återigen upplever vi penetrationen vara viktig, då den manliga förövaren vilken förgriper sig på en annan man, ”per automatik” penetrerar denne.

Vi väljer vidare att förstå homosexuella män som redan positionerade under förklaringsmodellen och begreppet ”*icke-män*”, då de, enligt samhälleliga uppfattningar om homosexuella män, frivilligt låter sig penetreras. Den hegemoniska manliga kroppen har i tidigare forskning och till viss del och enligt vår förståelse, i denna uppsats empiri, liknats vid en cirkel, icke möjlig att penetrera, varför den man som njuter av detta graderas som varande ”mindre man”.⁷⁹

Den hegemoniskt riktige mannen upplevs också vara fysiskt mer stark än ”alla andra”, vilket ger honom förutsättningar att aldrig bli ett offer för våldtäkt. Den man som ”låter sig” bli våldtagen är enligt ungdomarnas föreställningar per automatik fysiskt och/eller psykiskt svag. Detta talar för att ungdomarna tydligare kan definiera mannen som offer då han utsatts för övergrepp av en annan, fysiskt starkare, man.

Om en kvinna förgriper sig på en man ”måste han” vara neddrogad eller försatt i en liknande, utsatt, situation. *Kvinnan*, som förutsätts vara mycket mindre fysiskt stark, kan annars inte förgripa sig på *mannen*, då han förutsätts att i en eventuell situation av handgemäng eller liknande vara kapabel att i allt gå vinnande ur striden.

⁷⁹ Knutagård (2009), Connell (2008)

Vidare, i talet kring det manliga offret som utsatts för övergrepp av en kvinna, förklarar ungdomarna situationen som svårdefinierad, om ens möjlig. I de fall mannen *blir* våldtagen av en kvinna måste kvinnan vara "gammal", "ful", "beräknande" och "psykiskt störd". Om kvinnan är ung och tilldragande "kan" hon inte våldta mannen, då han förutsätts ha en extremt stark sexualdrift, vilken skulle hindra honom från att i slutändan ogilla den situation kvinnan försatte honom i:

"Emil" - *Alltså, om man snackar så att "lätt" våldtäkt som vi snackade om, men smeka och röra. En tjej som gör det på en kille... Killar är kåta av naturen, så det är fan inte många killar som säger nej om en tjej börjar smeka på han."*⁸⁰

Det manliga offret kan alltså inte bli våldtagen av en ung, tilldragande kvinna, då hans sexualdrift (oberoende av sexuell läggning) skulle vara så stark i situationen att den skulle ta överhanden och exkludera alla känslomässiga spörsmål.

Den man som ändå blivit våldtagen (oberoende förövarens könstillhörighet) förklaras vara *svag* och förnedrad, medan informanternas definition av det kvinnliga offret förklarar henne som *utsatt* och förnedrad. "Den riktige mannen" förklaras av respondenterna alltså som varande heterosexuell och därtill omöjlig i offerrollen. Mannens personliga egenskaper blir avgörande i diskussionen kring hans eventuella utsatthet och offerroll, liksom kvinnans personliga egenskaper blir avgörande i diskussionen kring hennes eventuella förövarroll. Detta leder oss in på nästkommande tema, som behandlar betydelsen, och skillnaderna, mellan könstillhörighet, personliga egenskaper och de situationer som kan föregå övergrepp.

5.4 Betydelsen av person och situation

Som förklarats under de tidigare tematiseringarna föreställs det manliga våldtäktsoffret som varande en fysiskt och/eller psykiskt svag person. Den kvinnliga förövaren föreställs som grotesk men blir dock och därigenom principiellt definierad som möjlig.

Våldtäktssituationen är att anse som mer "normal" då det handlar om en manlig förövar och ett kvinnligt offer. Då relationen är den motsatta upplevs våldtäktssituationen som mer "onormal".

Ungdomarnas uppfattning kring person och situation visar sig enligt analysen vara avgörande för om övergreppet skall definieras som en våldtäkt eller inte. Då kvinnan är offret finns de två ytterligheterna att bli överfallsvåldtagen i en gränd (graderad i termer av "värsta sorten") ställt mot relationsvåldtäkten (graderad i termer av "svårt om det överhuvudtaget kan kallas våldtäkt"), där den senare är långt mycket mer svårdefinierad

⁸⁰ Fokusgruppsintervju III, "blandad grupp"

för informanterna. Överfallsvåldtäkten förklaras som ”det man tänker på när man talar om våldtäkt”, medan relationsvåldtäkten blir svårare att förstå, främst då offret och förövaren har en pågående kärleksrelation. Även bekantskaper ingår i föregående diskussion, där våldtäktsdefinitionen i nästan lika hög grad är svårapplicerad. Det kvinnliga offret blir heller aldrig ifrågasatt, då hon enligt vår tolkning per definition är att anse som potentiellt offer. Dock är det avhängigt *situationen* kvinnan befinner sig i vid övergreppstillfället om detta är att definiera som våldtäkt eller ej.

Det manliga offret är, som vi tidigare förklarat, alltid avhängigt hans egen *person*, då han måste vara marginaliserad, förklarat genom fysisk och/eller psykisk svaghet, eller genom sin sexualitet. Sexualiteten ifrågasätts aldrig gällande det kvinnliga offret, vilket tolkas som ytterligare en uppfattning om att kvinnan genom sin könstillhörighet per automatik uppfattas vara ett potentiellt offer.

I alla delar av diskursen uppkommer också frågan om offer och förövares fysik, samt vikten av denna. Mannen, som ovan förklarats, förväntas vara ”stor” och ”stark” och därigenom kapabel att vid alla eventuella hot försvara sig genom, vad vi förutsätter att informanterna avser, handgemäng. Vidare anses han därigenom också som alltid överlägsen kvinnan, både då diskussionen behandlar honom som förövare och offer. Kvinnans storlek behandlas likvärdigt då hennes roll som förövare eller offer isoleras i diskussionen.

Det är *aldrig*, som tidigare nämnts, avhängigt kvinnans person om hon är att definiera som offer eller ej, och det är *alltid* avhängigt mannens person om motsatt förhållande föreligger. Däremot är våldtäktsdefinitionen alltid beroende av situation då offret är en kvinna.

När uppfattningen om att ”unga, snygga tjejer” inte kan våldta ställs mot Jeffners epitet ”fina killar”⁸¹ (vilka enligt Jeffners undersökning inte ”kunde” våldta), blir det intressant i bemärkelsen att respondenterna också här gör en åtskillnad. Den manliga förövaren förklaras nu kunna vara i princip ”vem som helst”, vilket inkluderar föregående epitet. Där finns en implicit uppfattning om att alla män de facto skulle vara potentiella våldtäktsmän, vilket är en förändring från Jeffners resultat.

Vidare tolkning, med stöd av Jeffners forskning, är att ”fina killar” tidigare inte existerade då diskussionen behandlade frågan om potentiella förövare, likväl som att den kvinnliga förövarens existens då var helt odefinierad.⁸² Därtill existerade inte diskussionen om det manliga offret, varpå slutsatsen blir följande: föreställningar kring kvinnans offerroll påminde tidigare om de vi idag ser bli applicerade på det manliga offret. Den kvinnliga förövaren liksom det manliga offret är idag uttalade, varför vi där kan se en skillnad gentemot Jeffners undersökning.

Analysen påvisar också att informanternas uppfattningar kring diskussionen om

⁸¹ Jeffner (1998), 212 - 214

⁸² Jeffner (1998)

huruvida våldtäkten är att uppfatta som förnedrande eller ej är avhängigt förövarens, samt offrets, kön. Tydligare förklarar; en våldtäkt utförd av en person av motsatt kön föreställs vara mindre förnedrande än om förövaren har samma könstillhörighet som offret. Detta gäller för båda könen, och är förutsatt att kvinnan inte är "grotesk" och/eller penetrerar mannen. Ovanstående ställt i relation till det faktum att ungdomarna därtill har en föreställning om att det i alla situationer är värre att bli våldtagen av en person definierad som tillhörande det kön man själv inte finner sexuellt tilldragande. Vi upplever här en otydlighet/dubbeltydighet i respondenternas föreställningar.

Förövarens sexualitet är tydligt betonad då diskussionen behandlar övergrepp mellan personer av samma könstillhörighet. Den manliga förövaren förklaras där utan undantag alltid "vara böj", förutom då övergreppet sker inom en institution, exempelvis i fängelser. Uttryck som att övergrepp här sker på grund av att "inget annat finns att tillgå" förtydligar en föreställning om att mannens sexualdrift skulle vara omöjlig att reglera samt att tillfredsställelse av densamma endast skulle vara möjlig genom förövarens penetration av en annan individs kroppsöppning.⁸³

Samma förklaringsmodell gäller då kvinnor förgriper sig på kvinnor, med skillnaden att respondenterna upplever detta som varande mer svårdefinierat och därtill mer svårförklarligt. Skillnaden förtydligar också den tidigare definitionen, gällande våldtäkt mellan män som mer vanligt förekommande, samt den senare definitionen, gällande våldtäkt utförd av kvinnliga förövare som innehållande aspekter kring eventuell pedofili.

5.5 Resultatsammanfattning

Vid ett inledande skede av genomförda intervju-sessioner var samtliga informanter eniga om att alla människor är att positionera som potentiella offer, liksom förövare. Under intervjuernas gång samt genom analys har framkommit att så inte är fallet.

Penetrationen är enligt ungdomarna av stor vikt, till och med av så stor vikt att våldtäktens "giltighet" definieras utifrån denna. Kvinnor uppges ej vara kapabla till penetrering, enligt vår tolkning då de inte är utrustade med de kroppsliga attribut som generaliserat och enligt kulturella normer förklarats som manliga. Om kvinnan skall penetrera krävs yttre objekt, vilka blir svårdefinierade, likväl som frågan om huruvida hon *kan* våldta genom införandet av dessa yttre objekt.

Gällande den kvinnliga förövaren är den "unga, snygga tjejen" förklarad som omöjlig, och bilden som istället framträder är den om en "grotesk" kvinna. "Den groteska kvinnan" är äldre, fysiskt oattraktiv och har någon form av övertag (främst i diskussionen kring övergrepp på män) på sitt offer, fysiskt och/eller psykiskt. "Den groteska kvinnan" är också att förklaras som en "icke-man".

⁸³ Knutagård (2009)

Det manliga offret förklaras vara en fysiskt och/eller psykiskt svag person, en ”*icke-man*”, som ”låter sig” penetreras. Definitionen är att män blir våldtagna genom penetration (främst i diskussionen om en manlig förövare). Manliga förövare som begår övergrepp på andra män förklaras utan undantag vara homosexuella, förutom då de sitter på anstalt. Vår tolkning av detta är en uppfattning hos ungdomarna om att mannens sexualdrift är omöjlig att reglera och att denna måste ta sig uttryck genom penetration. Om den våldtagna mannen är homosexuell är våldtäkten inte heller ”giltig”, då han förväntas inneha en att vilja bli penetrerad.

Informanterna uttrycker en uppfattning om övergrepp utförda av en person tillhörande samma kön som offret som varande mer förnedrande. Gällande män då mannen ”förväntas” kunna försvara sig (främst med fysiskt handgemäng i åtanke), och också då det handlar om kvinnliga offer och förövare, där ungdomarna talar om ”likvärdig styrka”.

Ungdomarnas tydliga definition är istället och sedermera att våldtäkt, som begrepp samt som giltig diskurs, på olika sätt är avhängigt situation och person.

Kvinnliga våldtäktsoffer blir offer först då *situationen* som föregick övergreppet definieras, och manliga dito först då deras *person* (som till exempel sexuell läggning) är definierad. Kvinnliga förövare kan endast förstås genom deras *person* (exempelvis genom visualiserbara attribut), medan manliga förövare blir sådana avhängigt *situationen* som föregick övergreppet.⁸⁴

⁸⁴ Bilaga 6

6. Slutdiskussion

Vi upplever manliga våldtäktsoffer och kvinnliga våldtäktsförövare, i dagens samhälle, vara närmast osynliggjorda. Normer kring heterosexualitet och könsdefinitioner är rådande för både förövare och offer oavsett könstillhörighet, vilket bidrar till nämnda osynliggörande, och har en marginaliserande effekt samt orsakar en brist på begrepp, främst med det manliga våldtäktsoffret i åtanke.

Via Katarina Wennstams bok ”Flickan och skulden”⁸⁵, uppstod oss emellan en diskussion, samt och därav ett gemensamt intresse för begreppet våldtäkt. Detta blev utgångspunkt för studien, då vi upplevde en saknad av komponenterna ”det manliga offret” och ”den kvinnliga förövaren” i våldtäktsdiskussionen.

Vi hade också, sedan en tid tillbaka, upptäckt och i viss mån behandlat Stina Jeffners resultat från avhandlingen ”Liksom våldtäkt, typ...”⁸⁶, där fokus ligger på kvinnliga våldtäktsoffer. Vi fann vidare, via eftersökningar relaterade till Jeffners avhandling, en C-uppsats skriven 2007 av Angelica Öijerstedt.⁸⁷ Öijerstedt har valt ett liknande upplägg som Jeffner (men har av förklarliga skäl gjort en undersökning i mindre skala), det vill säga; hon behandlar ungdomars åsikter, tankar och syn på våldtäkt via utskickade enkäter samt genom kvalitativa, enskilda intervjuer. Då även Öijerstedt valt att exkludera manliga offer ur diskussionen, primärt på grund av en heteronormativ uppfattning hos sina informanter, såg vi här ytterligare ett bevis på det behov av akademisk forskning vi upplever fattas avseende uppfattningar och föreställningar kring frågan.

Som nämnts under rubriken ”Betydelsen av person och situation”, säger vår undersökning oss att det manliga offret idag att jämföra med det tidigare kvinnliga (vilket innebär att det är avhängigt hans person om han skall kunna bli våldtagen eller inte). Den kvinnliga offerbilden har därigenom också den förflyttats, och handlar nu mer om situationen; var hon befann sig och tillsammans med vem, snarare än hennes individuella egenskaper och framtoning (exempelvis hur hon betett sig innan övergreppet eller hur hon varit klädd). Definitionen av den manlige förövaren har också förflyttats till att nu beskriva honom i termer av att han skulle kunna vara ”vem som helst”. Stina Jeffners forskning har påvisat att tidigare uppfattning definierade den manliga förövaren enbart som grotesk, eller med någon form av psykisk störning som varande orsak till ”valet att begå övergrepp”.⁸⁸

Den kvinnliga förövaren, som i Jeffners undersökning varit frånvarande, är nu positionerad under en kategorisering liknande den som tidigare förlades till den manliga

⁸⁵ Katarina Wennstam, *Flickan och skulden. En bok om samhällets syn på våldtäkt* (Bonnier: Stockholm, 2002)

⁸⁶ Jeffner (1998)

⁸⁷ Öijerstedt (2007)

⁸⁸ Jeffner (1998)

dito. Vår uppfattning blir att detta är en positiv utveckling, då föreställningen och diskussionen om vem som egentligen är att anses som offer, liksom förövare, idag ter sig vara positionerad någon annanstans, jämfört med för tolv år sedan.

Som beskrivits under punkten ”Syfte och frågeställningar” anses studien vara relevant för det sociala arbetets praktik då män fortfarande inte har en självklar plats i diskursen kring våldtäkt och dess offer. Möjligheten att professioner inom socialt arbete kommer i kontakt med de utsatta männen är överhängande och absolut, varför vi avser lyfta vikten av tydlig medvetenhet kring de sociala normer som är styrande för den som utsatts, likväl som de är styrande för samhället i stort. Gällande forskning kring det sociala arbetet söker vi bidra till tillkommandet av akademiska begrepp för de borträknade, men alltjämt existerande komponenterna kvinnliga våldtäktsförövare och manliga våldtäktsoffer.

Urvalet av ungdomar i puberteten är, som tidigare nämnts, baserat på vår egen uppfattning och förförståelse om att dessa individer på ett tillfredsställande sätt kan spegla rådande samhällsklimat och normbildningar. Vi har vidare valt att förhålla oss till den psykologiska teoriförklaringen om att ungdomar befinner sig i ålderskategorin benämnd adolescensen, där bland annat identitetsskapande är centralt, och där tidigare forskning påvisar en föräning om att individer i tonåren är känsliga för kulturella normer och värderingar.⁸⁹ Enligt Erik Homburger Erikson riktas och processas individens intresse under adolescensen gentemot bland annat sexuell och personlig identitet, och där ingetdera anses vara färdigutvecklat.⁹⁰ Baserat på ovanstående upplever vi kunna rikta kritik gentemot detta urval, då uppfattningen blir att detta inte är att behandla som oproblematiskt. Ungdomarnas lyhördhet inför samhällliga normer erbjuder en positiv uppfattning kring trovärdigheten i deras svar, men där kan även skönjas en avgörande faktor för ifrågasättande av denna uppfattning, baserat på ungdomarnas identitetsskapande och eventuella identitetsförvirring.⁹¹

Viss avsaknad av respondenternas förståelse kring nära relationer upplevdes också, då diskussionen kring exempelvis våldtäktens vara eller icke vara avseende förövare och offers tidigare kännedom om varandra beskrevs som svårdefinierad. Detta uppfattar vi vara en direkt konsekvens av respondenternas låga ålder, vilket därigenom tolkas som avgörande för deras personliga erfarenhet och begrepps bild kring intima vuxenrelationer. Detta anses vara en försvårande omständighet i talet kring undersökningens trovärdighet.

Vi vill, slutligen, ytterligare problematisera undersökningens resultat med att ställa oss frågan; vem är man och vem är kvinna, i definitioner av förövare? Är en kvinna med manliga könsorgan att betrakta som man, kvinna, både och... eller; som en ”grotesk

⁸⁹ Erik Homburger Erikson, *Ungdomens identitetskriser* (Aronzon – Lundin AB: Stockholm, 1968)

⁹⁰ Ibid., Philip Hwang och Björn Nilsson, *Utvecklingspsykologi: från foster till vuxen* (Natur och Kultur: Stockholm, 1996), Jeffner (1998)

⁹¹ Homburger Erikson (1968)

”*kvinn*”? Skulle man också kunna definiera föreställningar om den ”grövsta” formen av våldtäkt i termer av ”*en grotesk kvinna penetrerar en man*”?

Gällande svensk lagstiftning ser vi hur den och dess granskning ter sig könsneutrala, men där vi ifrågasätter om detta verkligen är gällande.⁹² Är våldtäktsoffret fortfarande ”alltid” en kvinna i lagstiftares samt i lagutövares verklighet? Är det i sådana fall konsekvenser av detta vi ser i våra, likväl som i Hans Knutagårds informanternas förklaringsmodeller?⁹³ Enligt Stina Jeffner erhåller nedbrytning av könsnormer större acceptans på individnivå, varför vi inte kan låta bli att ställa oss frågan; är det så på grund av att könsmaktsordningen där är mindre hotad, om ens alls?⁹⁴

6.1 Förslag till vidare forskning

Då undersökningen är av ringa storlek samt utformad under en kort tidsperiod, har detta givetvis haft negativ effekt på dess bredd och slutliga resultat. Vi hade flertalet önskningar om att kunna inkludera exempelvis informanternas sexuella orientering, liksom deras bakgrundshistoria avseende etnisk och social tillhörighet, men fick där se oss besegrade av faktiska tidsaspekter.

Vi föreslår till vidare forskning att ovanstående aspekter inkluderas aktivt, då vi är av den bestämda uppfattningen att de på många sätt kan vara avgörande för våldtäktsdiskursen och dess inneboende individer. Vidare skulle vi anse det vara av intresse att delges en studie som jämfört landsortsungdomars föreställningar med stadsboendes. Därtill upplevs förorten och staden vara ytterligare en intressant aspekt.

Vidare forskning skulle också kunna lägga större fokus vid den kvinnliga våldtäktsförövaren, vilken vi under uppsatsens tillkommande knappt stött på, om ens alls. Tilläggas bör att våra sökningar inte heller primärt innefattat den kvinnliga förövaren.

Slutord

Vi betraktar detta arbete som en diskursiv konstruktion och gör inte anspråk på att erbjuda en, enskild sanning. Uppsatsen erbjuder endast en version och i tillägg hävdar vi att kunskapsproduktion är någonting som skapas och återskapas i en ständig process. Det genom allt bakomliggande syftet i detta arbete har varit att identifiera de diskurser varigenom våra kategorier skapats.

⁹² Statens Offentliga Utredningar SOU 2010:71, *Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag: Betänkande av 2008 års sexualbrottsutredning* (Stockholm, 2010)

⁹³ Knutagård (2009)

⁹⁴ Jeffner (1998)

7. Referenser

7.1 Tryckta källor

Ambjörnsson, Fanny (2006): *Vad är queer?: Natur och kultur*: Stockholm

Backman, Jarl (2008): *Rapporter och uppsatser*: 2:a uppl.: (Studentlitteratur): Danmark, Narayana Press

Billinger, Kajsa: *Fokusgrupper – en datainsamlingsmetod*, i Larsson, Sam/ Lilja, John/ Mannheimer, Katarina (red) (2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete* (s. 169-177): Studentlitteratur: Lund

Börjesson, Mats (2003): *Diskurser och konstruktioner: en sorts metodbok*. Studentlitteratur: Lund

Connell, Robert William (Raewyn) (1998): *Maskuliniteter*: 2:a uppl.: MediaPrint i Uddevalla AB: Uddevalla

Cuklanz, Lisa M (1999): *Rape on prime time: television, masculinity and sexual violence*. University of Pennsylvania Press: London

Dalen, Monica (2008): *Intervju som metod*. Gleerups utbildning: Malmö

Fairclough, Norman (1995): *Critical discourse analysis; the critical study of languages*. Longman: London

Homburger Erikson, Erik (1968): *Ungdomens identitetskriser*. Aronzon-Lundin AB: Stockholm

Hwang, Philip/Nilsson, Björn (1996): *Utvecklingspsykologi: från foster till vuxen*. Natur och Kultur: Stockholm

Jeffner, Stina (1998): *Liksom våldtäkt, typ: om ungdomars förståelse av våldtäkt*. Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige (ROKS): Stockholm

Knutagård, Hans (2009): *Men du har ju blivit våldtagen: om våldtagna mäns ordlöshet*. SRHR, Socialmedicinska enheten, Universitetssjukhuset MAS: Malmö

Kvale, Steinar/ Brinkman, Svend (2009): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2:a uppl. Studentlitteratur: Lund

Larsson, Sam (2005); *Kvalitativ metod- en introduktion*; i Larsson, Sam/ Lilja, John/ Mannheimer, Katarina (red) (2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete* (s. 91-128). Studentlitteratur: Lund

Mella, Orlando (2006): *Grundad teori. En renodlad kvalitativ metod för dagens samhällsarbetare* i Mella, Orlando (red.) (2006): *Kvalitativa analyser med grundad teori: Teoretiska perspektiv och tillämpningar*. Universitetstryckeriet: Uppsala

Mezey, Gillian C./King, Michael B. (2000): *Male Victims of Sexual Assault*. 2:a uppl.: Oxford University Press, 2000: Oxford

Payne, Malcolm (2008): 2:a uppl.: *Modern teoribildning i socialt arbete*. Översättning: Björn Nilsson: Natur & Kultur: Stockholm

Svenning, Conny (2003): *Metodboken; samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling, klassiska och nya metoder i informationssamhället, Källkritik på Internet*. Conny Svenning och Lorentz Förlag: Eslöv

Sveriges Lagar (2008): Föräldrabalken (SFS 1949:381, kap. 9 §7). Erlanders Sverige AB: Mölnlycke

Thomassen, Magdalene (2007): *Vetenskap, kunskap och praxis: en introduktion i vetenskapsfilosofi*. Gleerups utbildning AB: Malmö

Trost, Jan (2005): 3:e uppl.: *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur: Lund

Wennstam, Katarina (2002): *Flickan och skulden. En bok om samhällets syn på våldtäkt*. Bonnier: Stockholm

Watt Boolsen, Merete (2007): *Kvalitativa analyser*. (Översättare Bo Kärnekull): Gleerup: Malmö

Winther Jørgensen, Marianne/ Phillips, Lousie (2000): *Diskursanalys som teori och metod* (Översättning: Sven-Erik Torhell): Studentlitteratur: Lund

7.2 Forskningsartiklar

André, Malin/ Borgqvist, L/ Foldevi, L/ Mölsted, S (2002): *Asking for 'Rules and Thumb': a Way to Discover Tacit Knowledge in General Practice*: Vol 19, No 6: Printed in Great Britain: Family Practice, Oxford University Press

McLafferty, Isabella (2004): *Focus Group Interviews as a Data Collecting Strategy*: (Submitted for publication 27 November 2003, accepted for publication 26 February 2004): Journal of Advanced Nursing 48(2), 187–194: School of Nursing and Midwifery, University of Dundee, Tayside Campus, Ninewells, Dundee DD1 9SY, UK.

Warr, Deborah J. (2005): *"It was fun . . . but we don't usually talk about these things": Analyzing Sociable Interaction in Focus Groups*: University of Melbourne, Australia: Qualitative Inquiry, Volume 11 Number 2, 2005 200-225: DOI: 10.1177/1077800404273412: © 2005 Sage Publications

7.3 Elektroniska källor

Statens Offentliga Utredningar SOU 2010:71: *Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag; Betänkande av 2008 års sexualbrottsutredning*. Stockholm: 2010

Hämtad 3 november, 2010, från:

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/15/45/15/e59efb2d.pdf>

Strauss, Anselm/Corbin, Juliet: *Basics of Qualitative Research [electronic resource]: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*: 2:a uppl.: Thousand Oaks: Sage Publications, c1998. Hämtad 23 November, 2010, från <http://ezproxy.ub.gu.se/login?url=http://www.netLibrary.com/urlapi.asp?action=summary&v=1&bookid=63250>:

Vetenskapsrådet (2002): *Forskningsetiska principer inom humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning*: ISBN:91-7307-008-4 Utgivare: Vetenskapsrådet, 2002 Copyright © Vetenskapsrådet Tryck: Elanders Gotab. Hämtad 8 Oktober, 2010, från: http://vr.se/download/18.7f7bb63a11eb5b697f3800012802/forskningsetiska_principer_t_f_2002.pdf

Öijerstedt, Angelica (2007): *Den fallna madonnan: En undersökning av ungdomars tankar, åsikter och syn på våldtäkt i Nässjö stad 2007*. Uppsats för yrkesexamina på avancerad nivå, Högskolan i Jönköping/HLK, Sektionen för samhällsvetenskap. Hämtad 5 Oktober, 2010, från: <http://www.uppsatser.se/om/%C3%B6ijerstedt+angelica/>

7.4 Fokusgruppsintervjuer

Fokusgruppsintervju II, ”killgrupp”, utförd 2010-10-28

Fokusgruppsintervju III, ”blandad grupp”, utförd 2010-11-08

8. Bilagor

Bilaga 1 Intervjuguide

Definition av våldtäkt som begrepp

- Vad är en våldtäkt?
 - Hur skulle du/ni förklara ordet våldtäkt (för någon som inte känner till det exempelvis)?
 - Vad *betyder* ordet "våldtäkt"? Konkret vs abstrakt; Exempelvis jul = kristen högtid, men jul även = julgran, familj, god mat, klappar, snö osv.

Offrets biologiska kön – betydelse?

- Vem kan bli våldtagen?
 - Kan du/ni se några skillnader mellan våldtäkter, vilka är de i sådana fall?
 - Vad kan dessa skillnader bero på?
 - Hur talar man om tjejer som offer?
 - Hur talar man om killar som offer?

Gärningsmannens kön

- Vem kan våldta?
 - Finns skillnader beroende på vem det är som våldtar? Vilka är dessa?
 - Hur ser det ut om det är en kvinna som är gärningsman?
 - Vad finns det för skillnader avseende om det är en man eller kvinna som är gärningsman?

Offrets sexualitet

- Vilken betydelse har offrets sexualitet i sammanhanget?

Hur talar ungdomarna kring exempelvis;

- en heterosexuell kille som blir våldtagen av en man?
- en heterosexuell kille som blir våldtagen av en kvinna?
- en homosexuell kille som blir våldtagen av en man?
- en homosexuell kille som blir våldtagen av en kvinna?
- en kille av annan sexualitet som blir våldtagen av en man?
- en kille av annan sexualitet som blir våldtagen av en kvinna

Bilaga 2 Följebrev till respondenten

Hej!

Våra namn är Kerstin Jensen och Ellinor Eriksson och vi är socionomstudenter på universitetet här i Göteborg. Vi går nu på sjätte terminen och där ingår det för oss att skriva en C-uppsats, vilket är ett så kallat vetenskapligt arbete.

Vi har tänkt att vår uppsats skall handla om begreppet våldtäkt och hur ungdomar talar om det. För att ta reda på detta har vi tänkt oss att använda fokusgrupper, vilket betyder att vi utför en form av intervju i grupp. Tanken är att varje grupp skall vara cirka fem – sju personer, och när vi träffas tillsammans med er vill vi lyssna på hur ni diskuterar de frågor vi har. Vi kommer också att ha med oss en bandspelare under träffarna, där vi spelar in det som sägs. Detta är för att vi skall kunna komma ihåg vad ni sade. Det som sägs under de här träffarna kommer att användas i vår uppsats, men vi kommer att vara noggranna med att inte använda era riktiga namn eller liknande. När vi har skrivit klart uppsatsen kommer vi att förstöra allt nedskrivet och inspelat material, detta för att ingen utomstående skall kunna ta del av det.

Vi söker dig som är 15 – 18 år gammal, och vi hoppas att just du kommer att vilja delta.

Uppsatsen är, som vi nämner ovan, ett vetenskapligt arbete, vilket innebär att vi (Kerstin och Ellinor) är forskare, och när man är forskare har man en del etiska aspekter att ta hänsyn till. De etiska aspekterna är utformade av Vetenskapsrådet och dit hör samtyckeskravet, konfidentialitetskravet, informationskravet och nyttjandekravet. Det innebär att ni som blir intervjuade skall veta varför vi gör vår undersökning, och att ni också måste veta vilken roll och vilka rättigheter ni har. Ni kan när som helst avbryta ert deltagande i undersökningen och ni behöver inte förklara för oss varför ni inte längre vill delta. Om ni har varit med ett tag och lämnat uppgifter till oss får vi dock använda de uppgifterna.

Allt material som vi samlar in kommer endast att användas till vår uppsats och vi kommer att ändra era namn för att risken att ni skall bli igenkända minskas. När man blir intervjuad har man rätt att vara anonym. När vi är klara med uppsatsen har ni rätt att få läsa den om ni vill.

Vi kommer att ge vidare information till er i anslutning till gruppträffarna.

Om ni har några frågor, tveka inte att kontakta oss eller vår handledare med hjälp av uppgifterna nedan.

Vi bjuder dessutom på fika!

Tack på förhand!

Med vänlig hälsning,

Kerstin och Ellinor

Studenter

Kerstin Jensen

E-post: *kerstin.jensen@live.se*

Telefon: 073-028 64 48

Ellinor Eriksson

gusellier@student.gu.se

070-25 08 528

Handledare

Pierre Engström

E-post: *pierre.engstrom@socwork.gu.se*

Telefon: 070-355 06 69

Bilaga 3 Mailförfrågan

Hej!

Våra namn är Kerstin Jensen och Ellinor Eriksson. Vi är studenter vid Göteborgs Universitet och går vår sjätte termin på Socionomprogrammet. Under denna termin ingår det för oss att skriva en C-uppsats. Vi har som ämne till vår uppsats intresserat oss för att titta på hur ungdomar idag talar kring fenomenet våldtäkt. Det är intressant inom socialt arbete, och för all del, för alla som kommer i kontakt med utsatta. Det är, som vi ser det, ett aktuellt ämne och intressant ur forskningssynpunkt. Tidigare forskning kring ämnet samt fällande domar har främst utgått ifrån ett heteronormativt perspektiv där våldtäkt många gånger ses som en del i ett sexualiserat våld emot kvinnor. Vi tycker att det känns viktigt att också inkludera manliga offer i forskningen kring ämnet och starta en diskussion kring detta. Vi vet att det kan vara ett känsligt ämne att diskutera för vissa och det är därför viktigt att deltagandet är frivilligt.

Vi har tänkt samla in materialet till vår uppsats genom så kallade fokusgruppsintervjuer med ett antal ungdomar. Vi har en föreställning om att ungdomar kan spegla samhällets inställning till våldtäkt på ett någorlunda adekvat sätt, varför vi har valt att rikta oss till just dem. Vi söker därför i nuläget informanter som är i åldrarna 15-18 år. Vi skulle vara väldigt tacksamma om det fanns möjlighet för oss att besöka Er skola för att lämna information samt hålla våra fokusgruppsintervjuer. Med tanke på vår snäva tidsplan vore det bra om vi i sådana fall kunde komma redan nästa vecka. Vi behöver dela ut informationsbrev till ungdomarna samt samla upp intresse och avsätta tid för intervjuerna.

Vi bifogar vårt informationsbrev med vidare information samt kontaktuppgifter till oss såväl som till vår handledare. Där nämner vi också vilka etiska aspekter vi har att förhålla oss till och kommer att ta hänsyn till i vår forskning.

Tacksam för svar,
/Kerstin och Ellinor

Matris utifrån intervju

		Förövare	
		Man	Kvinna
Offer	Kvinna		
	Man		

Bilaga 5 Kategorisering av empiri

Nedanstående är vad som har stått skrivet på de lappar vi laborerat med under vår analyseringsprocess. Dessa har provats och omprövats i olika konstellationer för att testa korrelationsförhållanden såväl som motsatsförhållanden.

Kategoriindelningen avser steg två i vår analyseringsprocess.

Vänster sida av pilarna avser förövaren i sammanhanget.

Kategori: våldtäkt

Våldtäkt: när offret inte har ett val

Våldtäkt: sex när den andra inte vill eller förstår

Våldtäkt: något sexuellt mot någons vilja

Våldtäkt: tilltvingat sex

Våldtäkt är mentalt förstörande

Våldtäkt: få någon att gå med

Våldtäkt: när offret ej förstår

Våldtäkt: ovilja

Övertala någon

Insikt om våldtäkt ej ett krav för att det ska vara våldtäkt

Skillnad mellan våldtäkter beroende av tillfällen

Penetrering som avgörande

Förmildrande omständigheter

Ånger har betydelse

Fängelse: förmildrande omständighet

Man → Kvinna fest: överfall, förmildrande

Kvinnligt offer förmildrande omständigheter: förförisk, fylla, kläder, hem sent

Skillnader mellan våldtäkter beroende av förövare och offer

Kategori: Förövare

Fysisk storlek, överbemannad

Gärningsman – utanför samhället

Manlig förövare

Män starkare sexualdrift

VåldtäktsMAN

Män fysiskt överlägsna

Kvinnlig förövare

Svårt att förstå hur kvinnor kan våldta

Kvinnor kan ej våldta då de ej kan penetrera

Kvinnor kan penetrera med objekt

Kvinna → grotesk förövare, äldre

Ung kvinnlig förövare: "he got lucky"

Man → Kvinna

Man → Kvinna: "accepterad handling" (penetrering)

Man → Kvinna: relationsvåldtäkt, vänner, fest

Man → Kvinna: lurar i buskarna, "rubbad"

Man → Kvinna: vem som helst

Man → Kvinna: heterosex, synd om henne (ej "hon var ju ändå heterokvinna")

Kvinna → Man

Kvinna → Man: "he got lucky"

Våldtäkt då offer och förövare är av samma könstillhörighet

Samma kön våldtäkt: förnedring (villkor: hetero offer)

Samma kön förnedrande

Homoövergrepp sker i fängelse

Man → Man

Man → Man: "han var ju bög ändå"

Man → Man: värre om offret är hetero

Kvinna → Kvinna

Kvinna → Kvinna: förnedrande

Kvinna → Kvinna: psykfall, äldre (förövaren)

Kvinna → Kvinna: Hur går det till?

Kategori: Offer

Men för livet (offret)

Det passiva offret

Skam, "mitt eget fel"

Kvinnligt offer

Kvinnliga offret: utsatt och hjälplöst

Vilken kvinna som helst kan våldtas

Alla kvinnor potentiella offer

Manligt offer

Det manliga offret finns inte

Det är känsligt med manliga offret

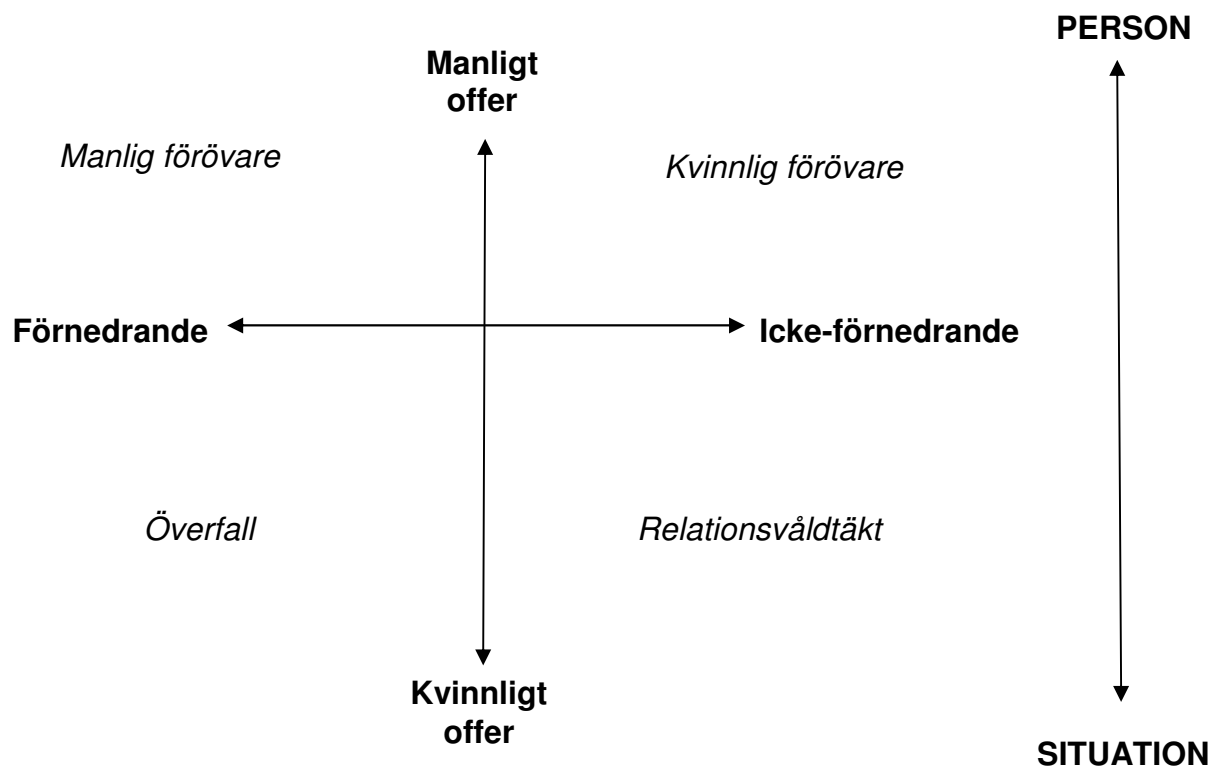
Våldtagen man är mindre man

Man med svag sexualdrift är ej man

En av kvinna våldtagen man är psykiskt svag

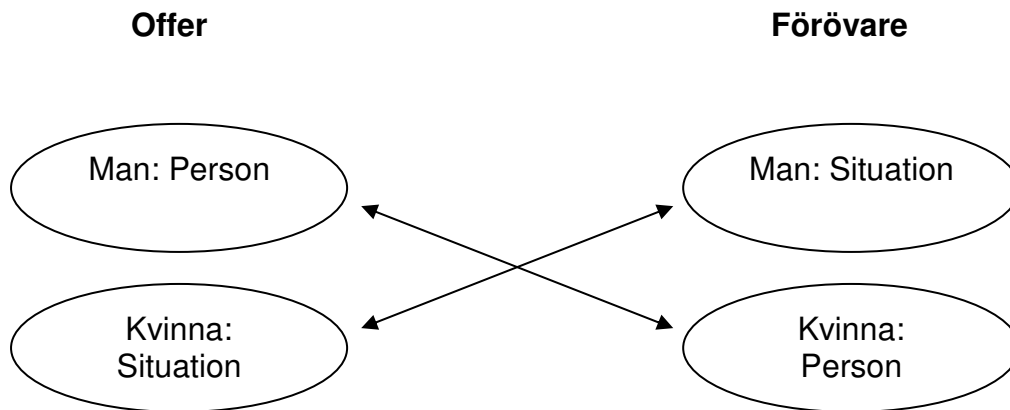
Bilaga 6 Korrelations- och motsatsförhållanden

Figur 1

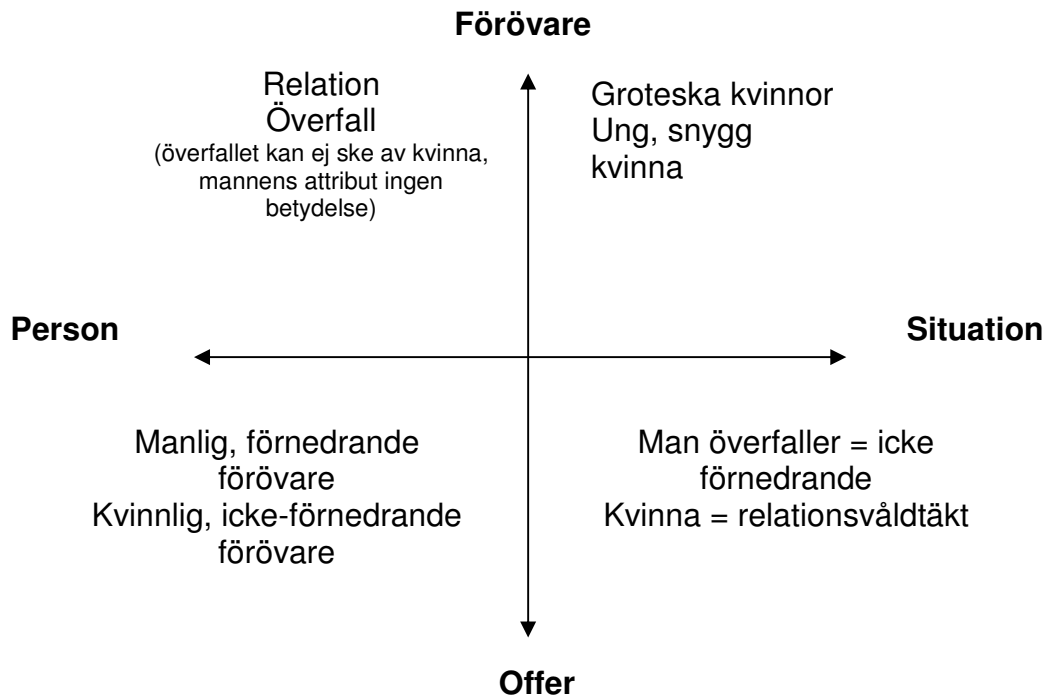
Figuren påvisar förhållandet mellan person och situation och dess betydelse för hur våldtäkten tolkas.

Figur 2

Ett kvinnligt offer är aldrig beroende av hennes person. För Man → Man gäller förövare beroende av situation, offer beroende av person (svag). För Kvinna → Kvinna gäller omvänt, förövare beroende av person, offer beroende av situation.

Figur 3

Figuren visar förhållandet mellan person och situation och dessa två i förhållande till vem förövare och offer är.